

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH RESPUBLIKA
ILMIY-METODIK MARKAZI

INKLYUZIV TA'LIMDA

KORREKSION RIVOJLANTIRUVCHI

MASHG'ULOTLAR

metodik qo'llanma

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH RESPUBLIKA
ILMIY-METODIK MARKAZI

INKLYUZIV TA'LIMDA KORREKSION RIVOJLANTIRUVCHI MASHG'ULOTLAR

metodik qo'llanma

Toshkent — 2025

O'zbekiston Respublikasi Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy metodik markazi huzuridagi Ilmiy-uslubiy kengashining 2025-yil 21-aprel kuni 1-sonli yig'ilish bayoni bilan nashrga tavsiya etilgan.

Ushbu metodik qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy metodik markazi direktori v.v.b. Yuliya Risyukovaning umumiy tahriri ostida nashrga tayyorlandi.

Mualliflar: G.Alimova, S.Mo'minov, G.Xasanova

Taqrizchilar:

Takako Homma Yaponiya Kokushikan universiteti Adabiyot fakulteti, Ta'lim kafedrası dotsenti.

A.Elmuurodov Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi bosh mutaxassisi, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

N.Ochilova Jizzax viloyati Sharof Rashidov tumani 36-sonli umumta'lim maktabi maxsus pedagogi

“Inklyuziv ta'limda korreksion rivojlantiruvchi mashg'ulotlar” nomli metodik qo'llanma pedagoglar tomonidan maktabgacha va umumta'lim tashkilotlariga qabul qilingan alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar bilan ishlash yuzasidan turli xildagi interfaol usullar yoritilgan.

KIRISH

*Tug'ib tashlash bilan bo'lmas bola, bo'lg'ay balo sizga,
Vujudi tarbiyat topsa bo'lur ul rahnamo sizga,
Temirchining bolasi tarbiyat topsa, bo'lur olim,
Buzilsa xulqi, luqmon o'g'li bo'lsa, bo'lg'usi zolim.*

Abdulla Avloniy

Har bir mamlakat taraqqiyotining muhim sharti yosh yetishib kelayotgan avlodni har tomonlama mukammal bo'lishi, jamiyatning kelajagi esa uning ajralmas qismi bo'lgan ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Mustaqil taraqqiyot yo'lidan borayotgan mamlakatimizda ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarini isloh qilish va takomillashtirish, yangi sifat bosqichiga ko'tarish, unga innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish, ta'lim samaradorligini oshirish masalasi bugungi kundagi muhim vazifalardan biriga aylanib kelmoqda.

Ta'lim jarayonining samaradorligi unda ta'lim oluvchi va pedagoglar faoliyatining qanchalik faol tashkil etilishiga bog'liq. Bu esa, o'z navbatida, axborot kommunikatsion, pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayonida izchil va samarali qo'llash orqali amalga oshiriladi.

Ta'lim – ta'lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amaliy ko'nikmalar berishga, shuningdek ularning umumta'lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko'nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayondir.

Aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayonga esa tarbiya deb ataladi.

Ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari — ta'lim oluvchilar, voyaga yetmagan ta'lim oluvchilarning ota-onalari yoki boshqa qonuniy vakillari, pedagog xodimlar va ularning vakillari hisoblanishadi.

Ta'lim-tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadi har tomonlama rivojlangan barkamol insonni tarbiyalashdan iboratligi hamda ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini ilg'or, ilmiy-uslubiy jihatdan asoslangan yangi va zamonaviy korreksion rivojlantiruvchi metodikalar bilan ta'minlash zarur. Bugungi pedagog ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy usullarini qo'llashi, metodik usullarni tanlash jarayonida ham sog'lom ham alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolalarni darsning didaktik vazifasini hisobga olishi shart.

Yangiliklarni ta'lim jarayoniga olib kirish va joriy etish bugungi kunda har bir pedagogning asosiy vazifasidir. Bunday mas'uliyatli vazifani ado etish uchun o'qituvchidan izlanuvchanlik, samimiylilik, oddiylilik, yuksak prinsipiiallik, do'stona munosabat, talabchanlik, o'zgaralar taqdiri uchun qayg'urish kabi sifatlarni o'ziga singdirib borish talab etiladi. Inklyuziv ta'limni tashkil etishni ham insonparvarlik, umuminsoniy qadriyatlar, bag'rikenglik, oshkoralik tamoyillariga asosan amalga oshirilishi ham shularni namunasidir.

Darhaqiqat, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining unumdorligini oshirish barobarida o'quvchilarda mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

Pedagog har bir dars uchun reja tuzishda aniq maqsadni ko'zlaydi. Bu esa kutilayotgan natijaga erishish mezonini hisoblanadi. Pedagogik texnologiyalardan maxsus ta'limda ham foydalanish bugungi kunda talabga va ehtiyojga aylandi. Hozirgi vaqtda o'quvchilar ma'ruza ko'rinishidagi yoki an'anaviy darslardan ko'ra interfaol uslublarni o'z ichiga qamragan, pedagogik texnologiya va texnik vositalar bilan jihozlangan darslarga ko'proq qiziqishadi. Bu esa maktabda inklyuziv ta'lim va boshlang'ich tayanch korreksion sinflar bolalarining yosh va individual xususiyatlari, aqliy rivojlanishi darajasi, somatik va asab-ruhiy sog'lig'i holatiga muvofiq tashkil etilgan dars va mashg'ulotlarda as qotadi.

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim oladigan maktabgacha va umumta'lim maktablarida faoliyat yuritadigan maxsus va boshlang'ich, fan o'qituvchilari pedagogik texnologiyalardan foydalanishda bir qancha **talablarni e'tiborga olishlari zarur**:

- o'quv dasturida o'rganilishi rejalashtirilgan mavzuga mos ravishda ta'lim jarayonining ta'lim-tarbiyaviy, korreksion va rivojlantiruvchi maqsadlarini belgilay olishi;
- ko'zlangan maqsadga muvofiq natijalarga erishish uchun vazifalar belgilash va belgilangan vazifalarni bajarish yo'nalishida tashkil etiladigan faoliyatni oldindan rejalashtirish, amalga oshirish yo'l-yo'riqlarini va qo'llaniladigan pedagogik rivojlantiruvchi texnologiyalarni tanlash;
- pedagogik jarayonda foydalaniladigan didaktik vositalarni tanlash va oldindan tayyorlash;

- o'quvchilarning mustaqil ta'lim jarayoni natijalariga qiziqishini shakllantirish va rag'batlantirish asosida innovatsion faoliyatni tashkil etish;
- o'quvchilarning shaxsiy qiziqish hamda imkoniyatlarini inobatga olib, individual yondashuvni tashkil eta olishi;
- maktab, oila va mahallaning o'zaro aloqasini ta'minlash;
- vazifalarning mazmun va mohiyatiga ko'ra o'quvchilarning imkoniyatlarini oldindan aniqlashtirish va vujudga kelishi mumkin bo'lgan vaziyatlarni ko'ra olish asosida bajariladigan vazifalarni imkoniyatlarga ko'ra istiqbolli rejalar tuzib borish;
- darsda usul va vositalarni tizimli qo'llash rejasini tuza olishi;
- ta'lim jarayonini texnik vositalardan unumli foydalanib o'quvchining bilim darajasini boyitib borishi;
- ta'limni ruhiy jarayonlarni rivojlantirish bilan birgalikda olib borishi;
- pedagog kasbiy mahoratiga ega bo'lgan holda o'quvchilarda shaxsiy sifatlarni kashf qila olish;
- o'quvchilarning o'quv, mehnat va o'yin faoliyatlarini nazorat qilish va muvofiqlashtirish.

O'qituvchining didaktik vositalarni darsda samarali qo'llay olishi uning kasbiy malakasini belgilab beradi. Yetarli darajada didaktik vositalar bilan qurollangan va ulardan samarali, o'z o'rnida mahorat bilan foydalana olgan pedagog har doim malakali, ilg'or ustoz hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyalardan foydalanish alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarda quyidagi shaxs xususiyatlarini rivojlantirishga yordam beradi:

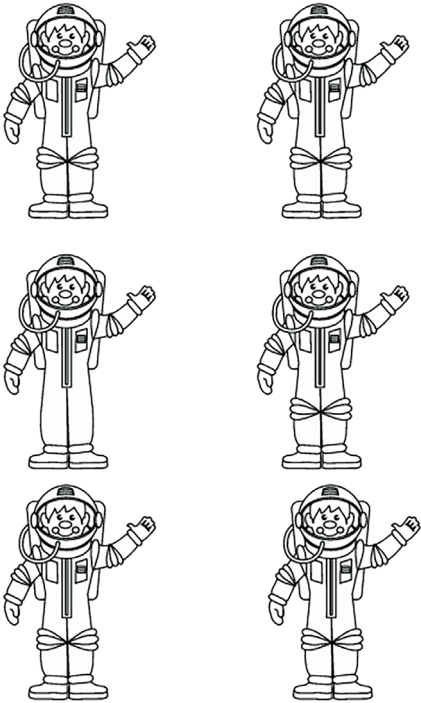
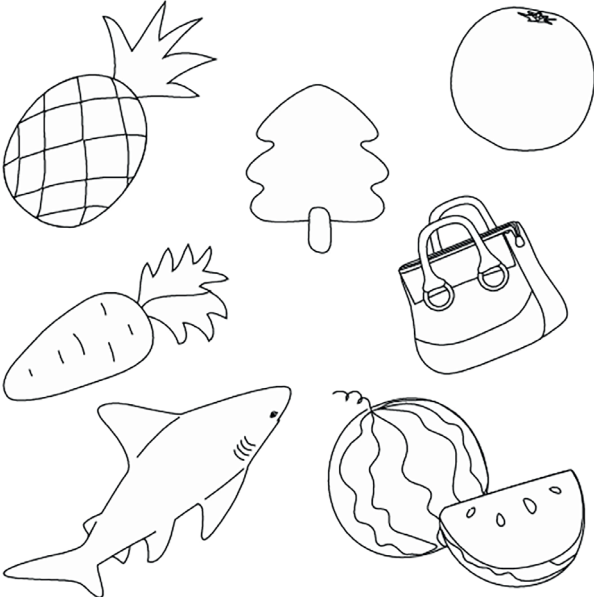
- o'quvchilarning imkoniyatlarini hisobga olib berilgan topshiriqlar ularda fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi;
- o'zidagi muammolardan uyalmay, fikrlarini erkin bayon etishga o'rganadilar;
- jamoada ishlash malakasini egallaydi;
- guruhdagilar yordamini qabul qilish va ularga yordamga shay turish malakasi shakllanadi;
- jarayonning oddiydan murakkabga tomon borishiga ko'ra turli topshiriqlarni mustaqil bajarishga o'rganadi;
- o'z-o'zini va o'rtoqlarini to'g'ri baholashga odatlanadi;

- ta'lim oluvchilarning xatti-harakatlarining natijalarini hamda o'rganilishi rejalashtirilgan mavzuni o'zlashtirishga tayyorgarligini oldindan his eta oladi;
- ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oldindan ko'rish ko'nikmalari shakllanadi;
- o'quvchilarda ijobiy o'quv motivlarini shakllantirish va vaziyatlarga ko'ra o'qituvchilik uslublaridan oqilona foydalanish ko'nikmasi hosil bo'ladi;
- o'quvchilar bilan o'zaro til topishish, ya'ni muloqotga oson kirishish ko'nikmasi hosil bo'ladi;
- o'quvchilar bilan hamkorlikda faoliyat ko'rsatishga undash ko'nikmasi rivojlanadi;
- axborotlar to'plash, tahlil qilish, obyektiv baholash, qayta ishlash va axborotlar almashinish ko'nikmasi shakllanadi;
- insonning boshqa insonga, jamiyatga, atrof-muhitga munosabatini belgilovchi huquqiy va ma'naviy mezonlarni bilishni boshlaydi;
- sog'lom turmush tarzi va unga amal qilish zaruriyati to'g'risida tasavvurga ega bo'ladi;
- ta'lim muassasalarida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va boshqarishni boshlaydi;
- shaxslararo va tabiat bilan bo'lgan munosabatlarda faol va adolatli hamda muhabbatli bo'ladi;
- o'zligini anglash, o'zini va boshqalarni hurmat qilish, o'zini-o'zi boshqara olish va o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishga harakati uyg'onadi;
- oldindan aniqlanayotgan vaziyatlarga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lish ko'nikmasi uyg'onadi, o'zgalar muvaffaqiyatini oqilona baholash, moddiy va ma'naviy rag'batlantirishni tushuna boshlaydi.

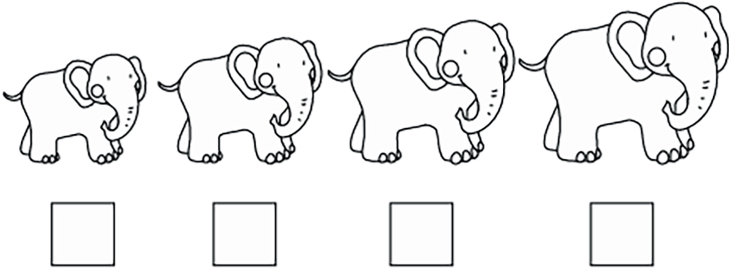
INKLYUZIV TA'LIMDA RIVOJLANTIRUVCHI (KORREKSION) MASHG'ULOTLAR

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni pedagoglar tomonidan ijtimoiylashuviga erishish, boshqa sog'lom bolalar bilan birgalikda ta'lim-tarbiya olishlari uchun turli xil yakka, individual hamda guruhli mashg'ulotlar olib boriladi.

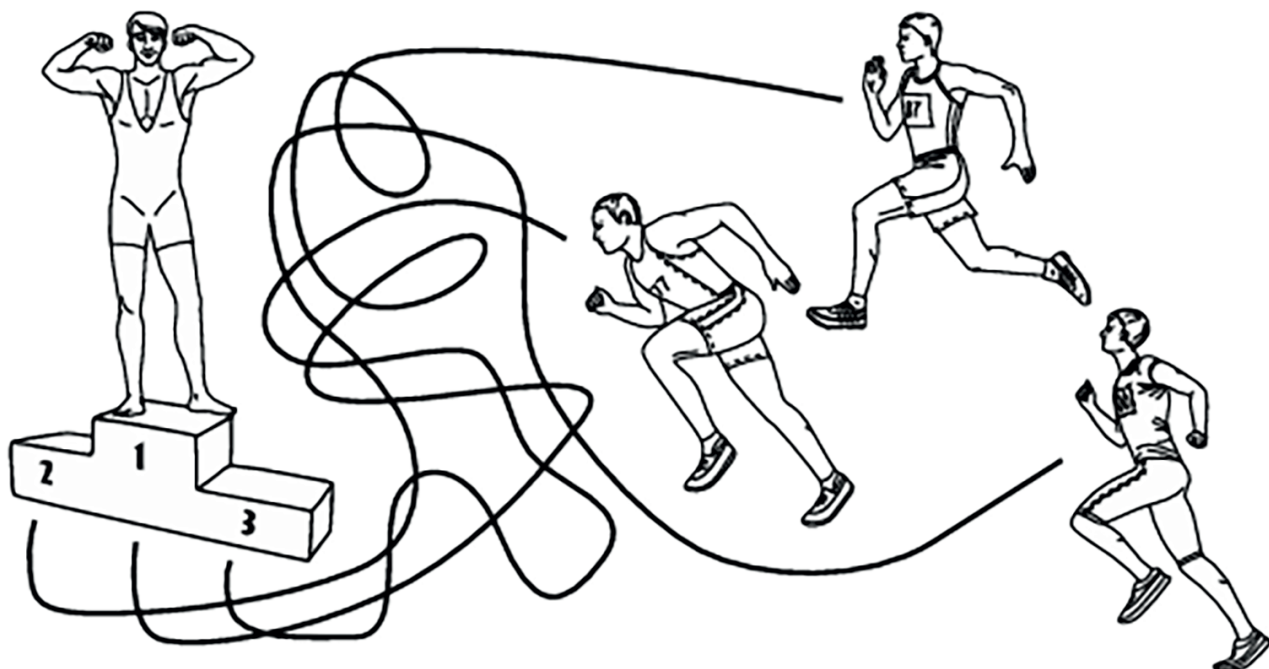
Mashg'ulotlar soddadan murakkabga qarab bolaning shaxsiy qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqib tashkil qilinadi.

Boshqalaridan farq qiladigan kosmonavtni toping	Barcha predmetlarni bo'yang. A harfi ishtirok etgan predmetlarni belgilang. A harfini yozishga harakat qiling.
	A

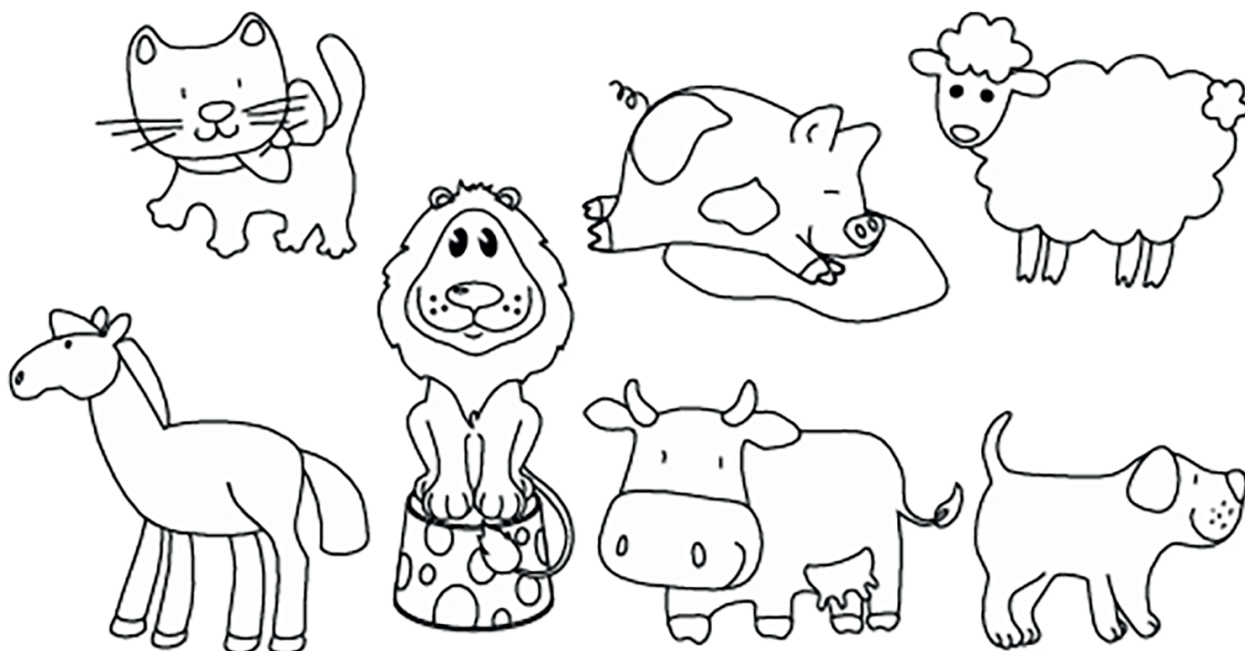
Eng kichik fildan boshlab
1 dan 5 gacha raqamlang.

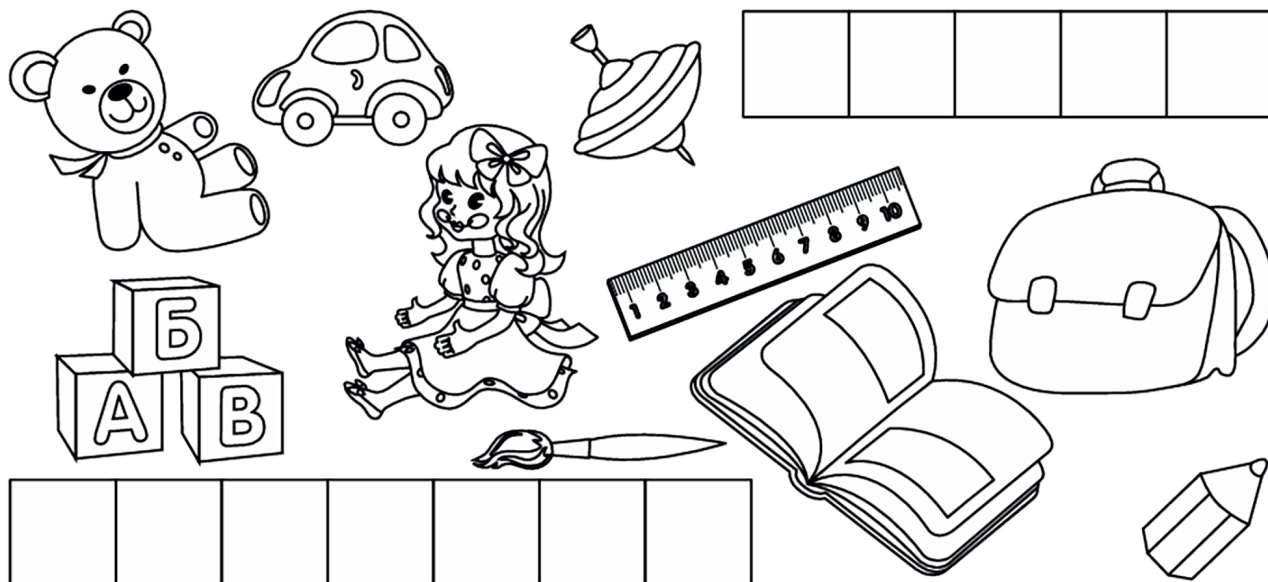
2 raqamli shohsupaga yetib keladigan sportchini belgilang.

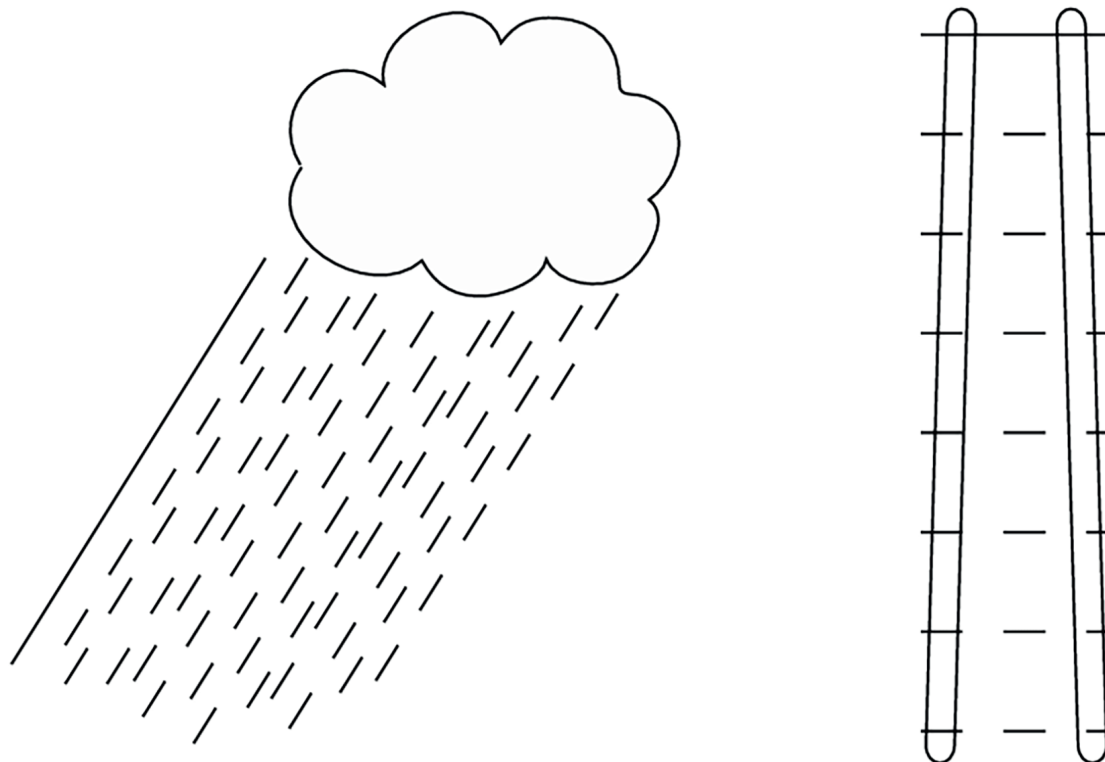
Tasvirda ko'rsatilgan jonivorlardan qaysi biri uy hayvoni emas? Uni toping va bo'yang.

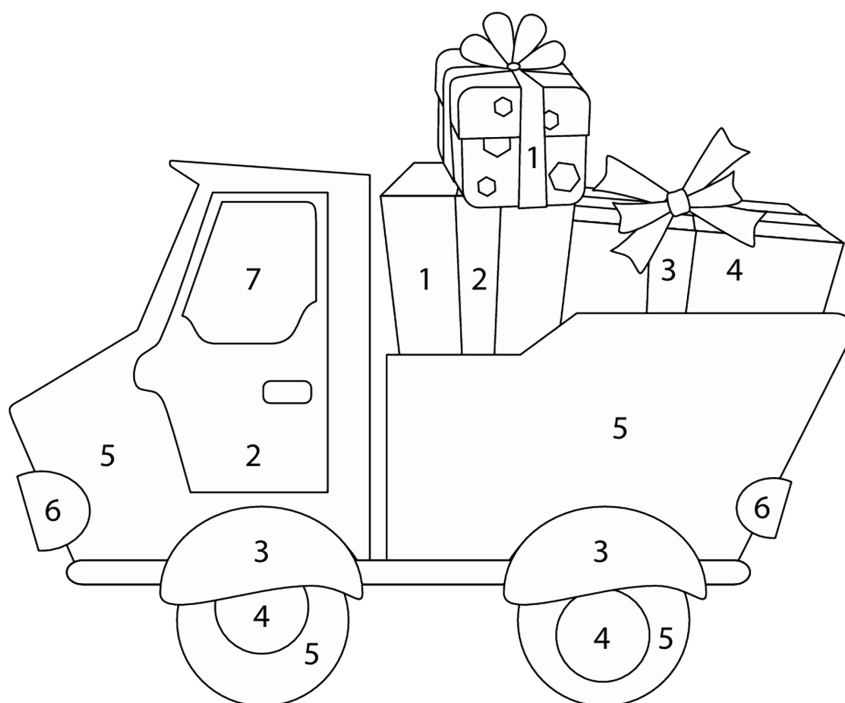
Berilgan rasmdagi predmetlardan o'quv qurollarini yashil rangga bo'yang.

To'g'ri chiziqlar chizish orqali rasmni tamomlang.

Misollarni yeching va chiqqan javoblardagi raqamlar yordamida rasmni bo'yang.

$$7 - 6 = \text{sariq}$$

$$5 - 3 = \text{qizil}$$

$$2 + 1 = \text{yashil}$$

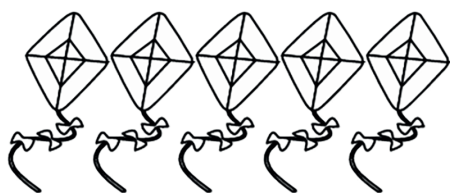
$$2 + 2 = \text{binafsha rang}$$

$$4 + 1 = \text{apelsin}$$

$$8 - 2 = \text{qora}$$

$$5 + 2 = \text{pushti}$$

Har bir raqamni kerakli miqdordagi obyektlar bilan bog'lang.

2

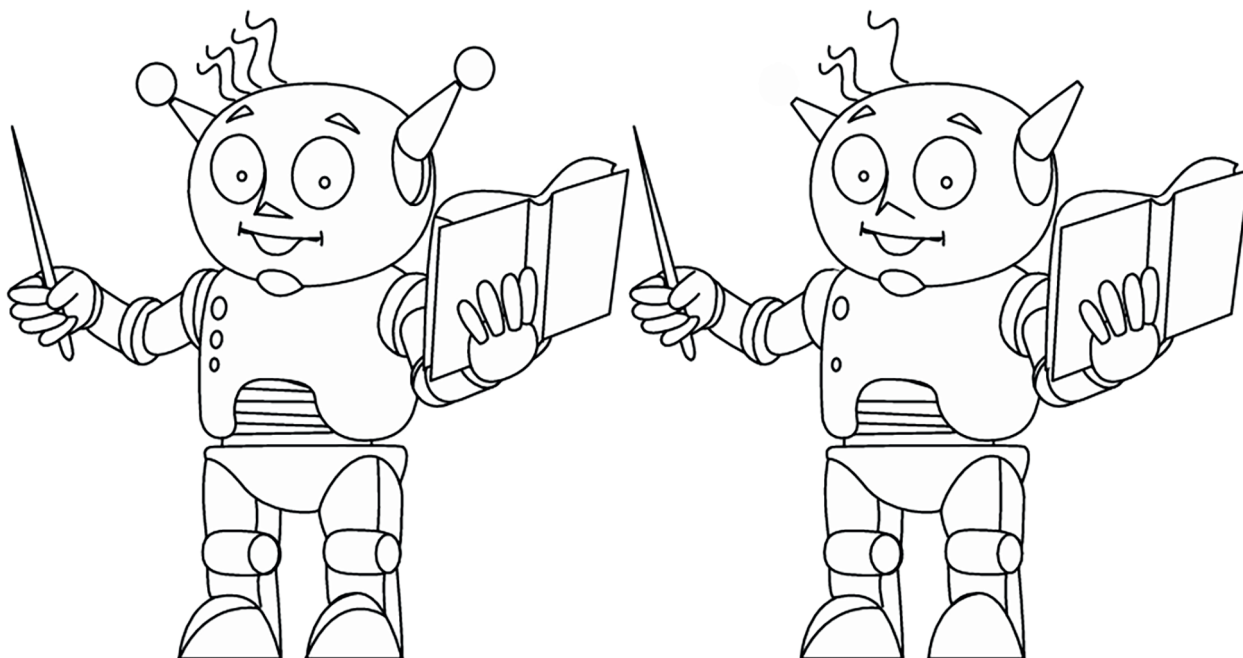
5

7

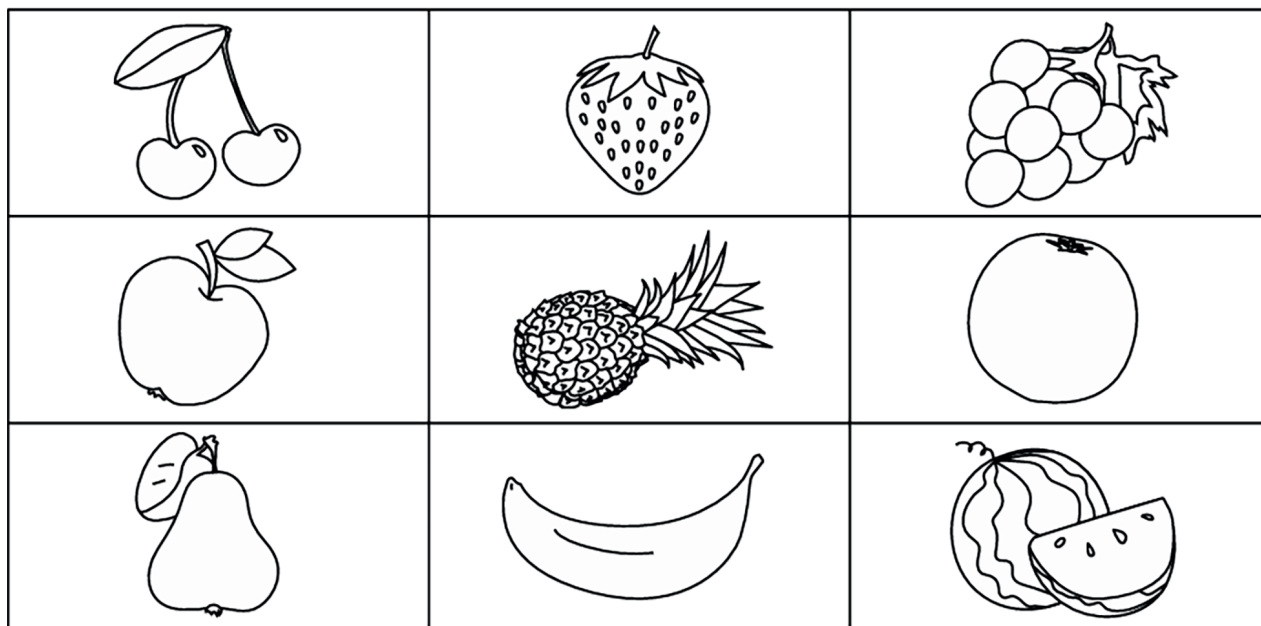
8

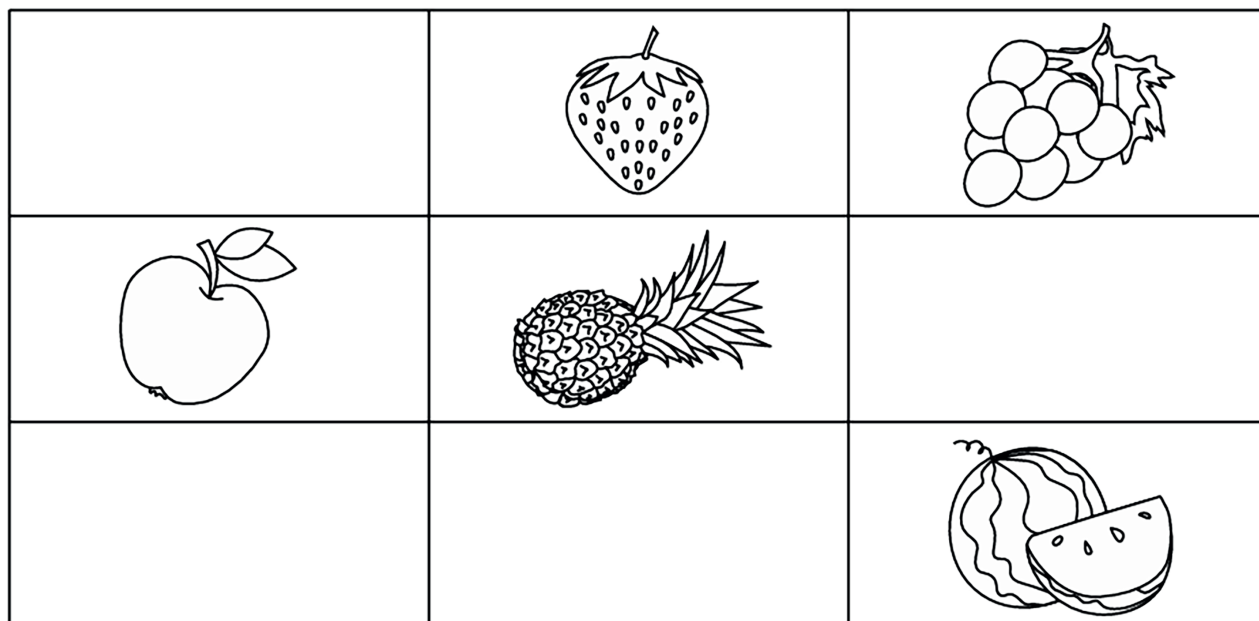
10 ta farqni toping.

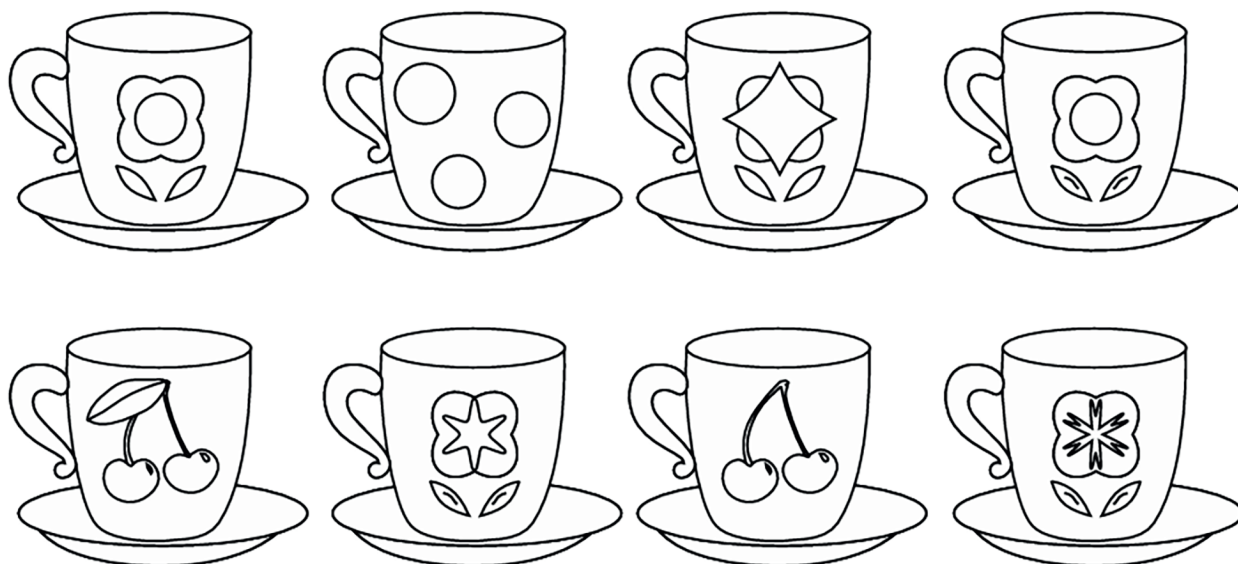
Ushbu rasmda ko'rsatilgan barcha narsalarni nomlang va rang bering.

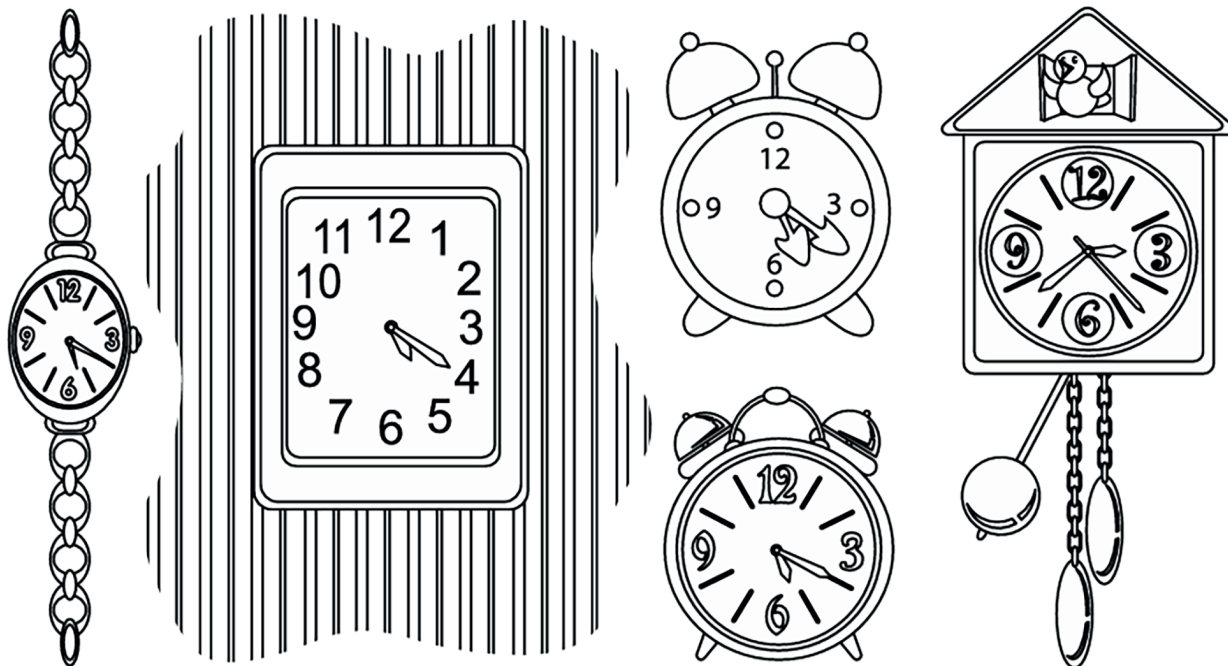
Rasmdagi uzumni toping va bo'yang. Bo'sh kataklarga siz yoqtirgan mevalarni chizing.

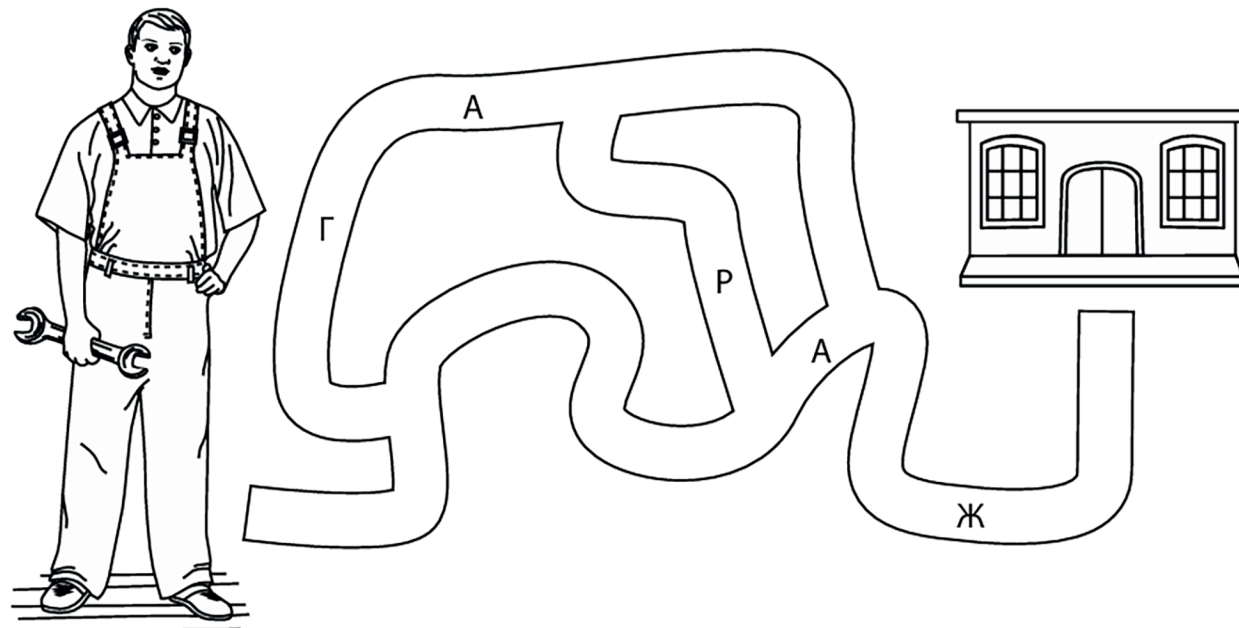
Bir xil stakanlarni toping.

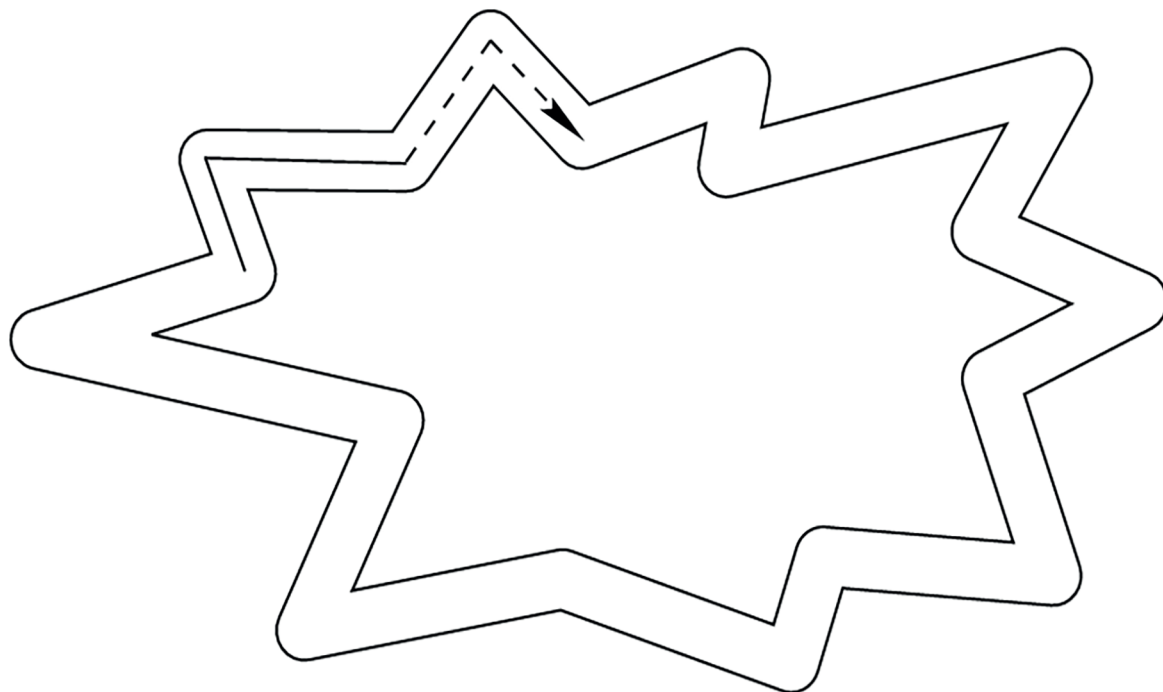
Rasmdagi qaysi soat 5:20ni ko'rsatmoqda, belgilang.

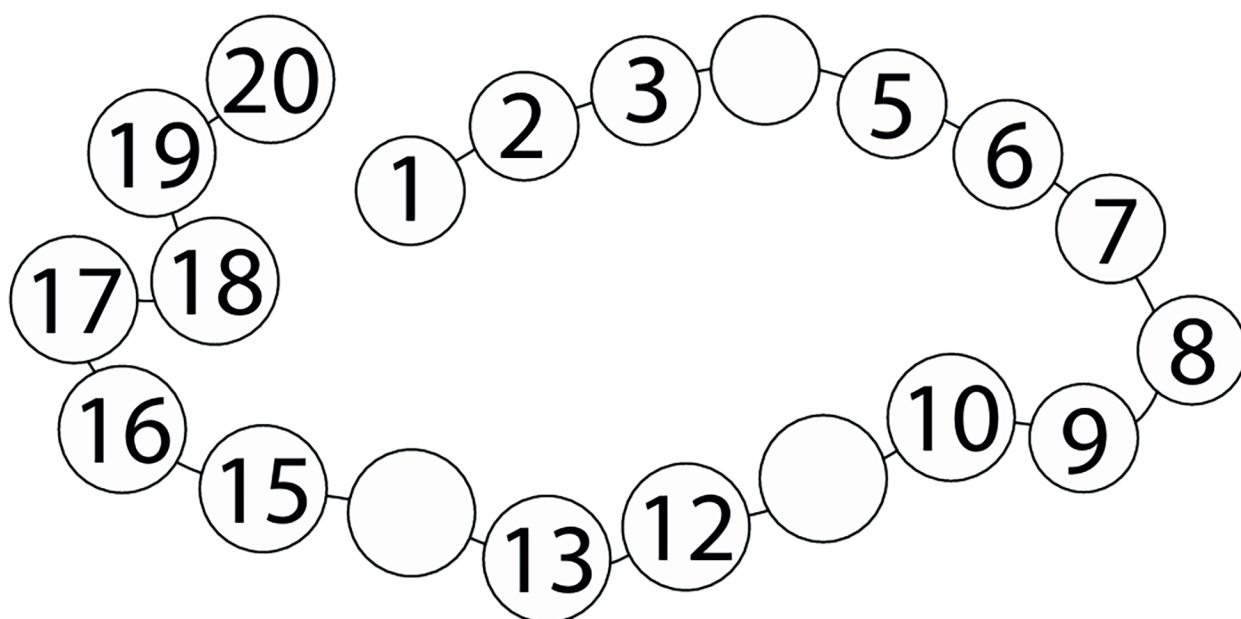
Barcha harflarni to'plash orqali to'g'ri yo'lni toping. So'zni o'qing. Mexanik qayerga boradi?

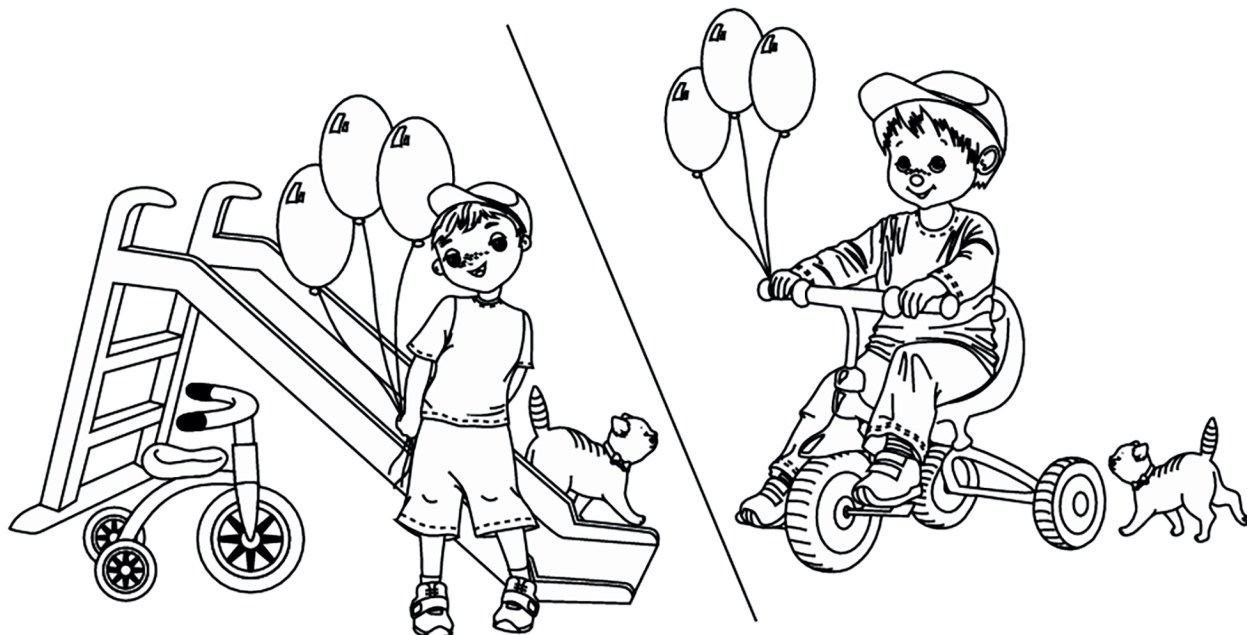
Yo'lning o'rtasidan chiziq torting. Yo'l chegarasidan tashqariga chiqmaslikka harakat qilgan holda tamomlang.

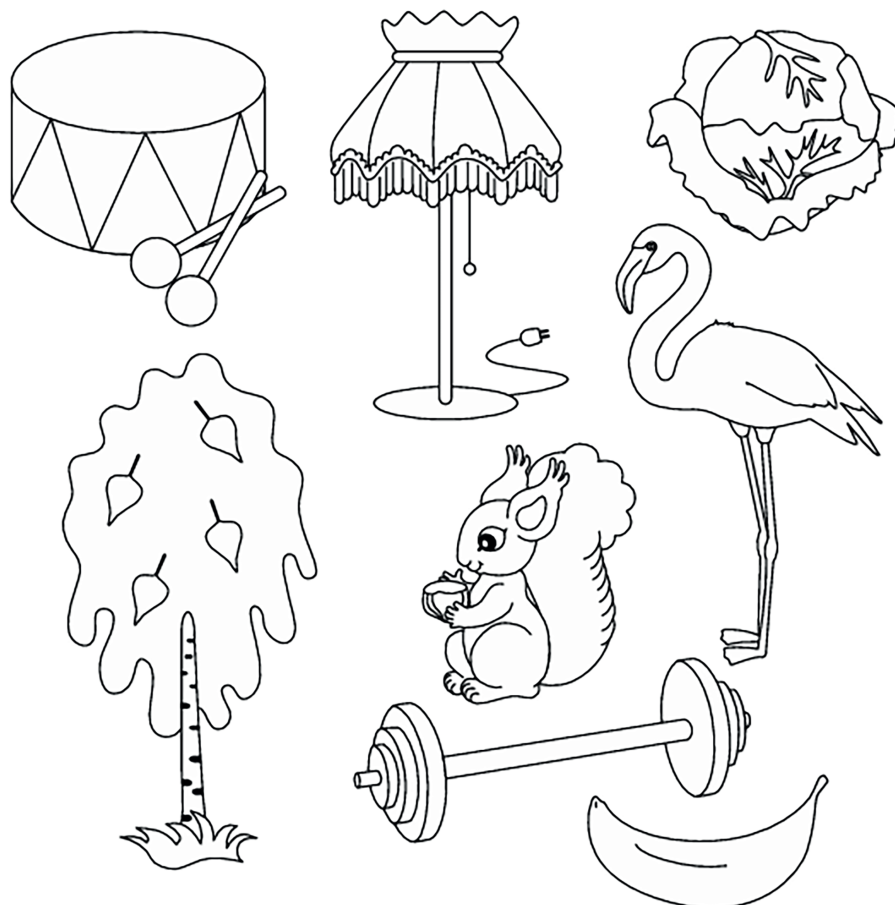
Yo'qolgan raqamlarni to'ldiring.

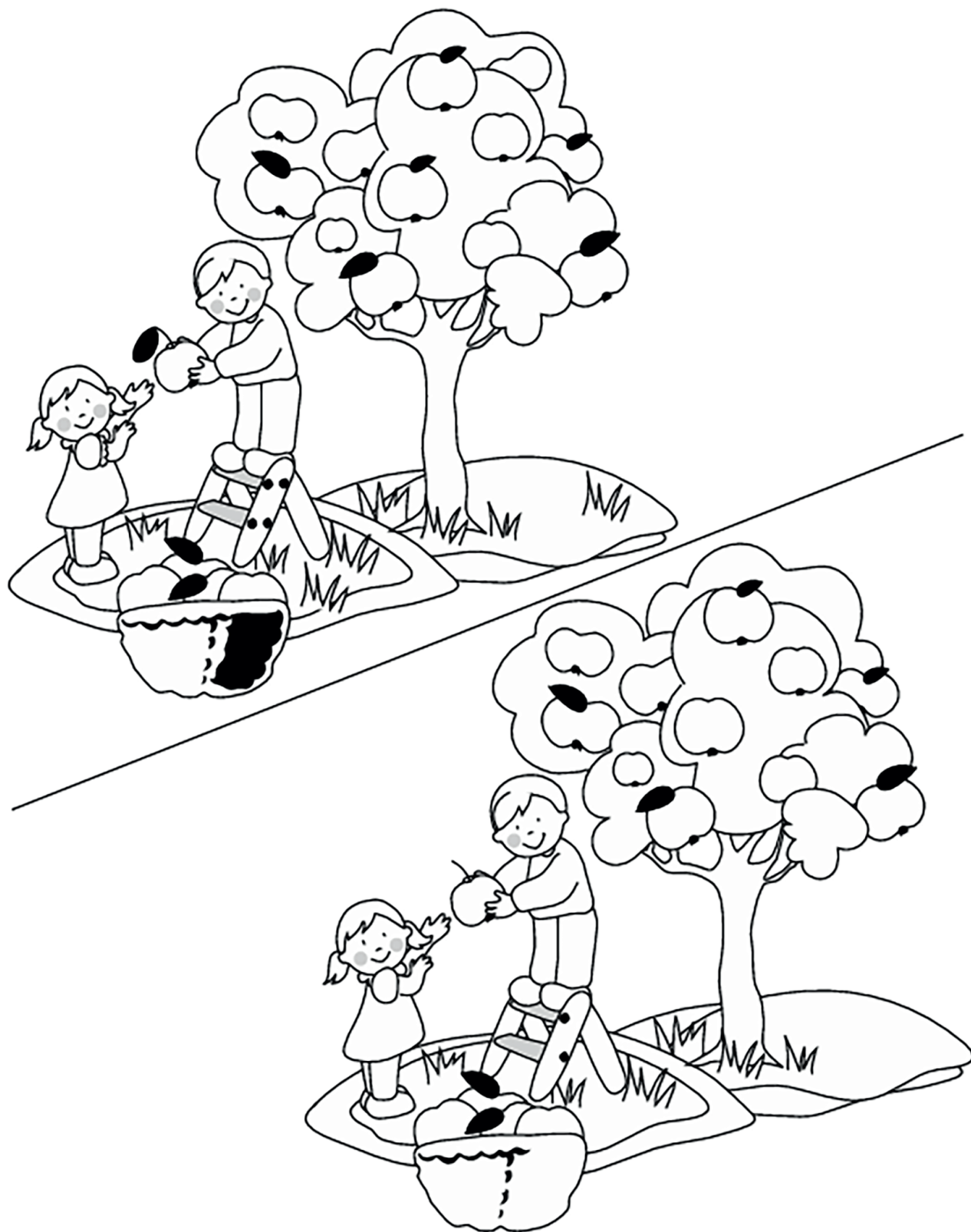
Ikkala rasmdagi bir xil obyektlarni toping va belgilang.

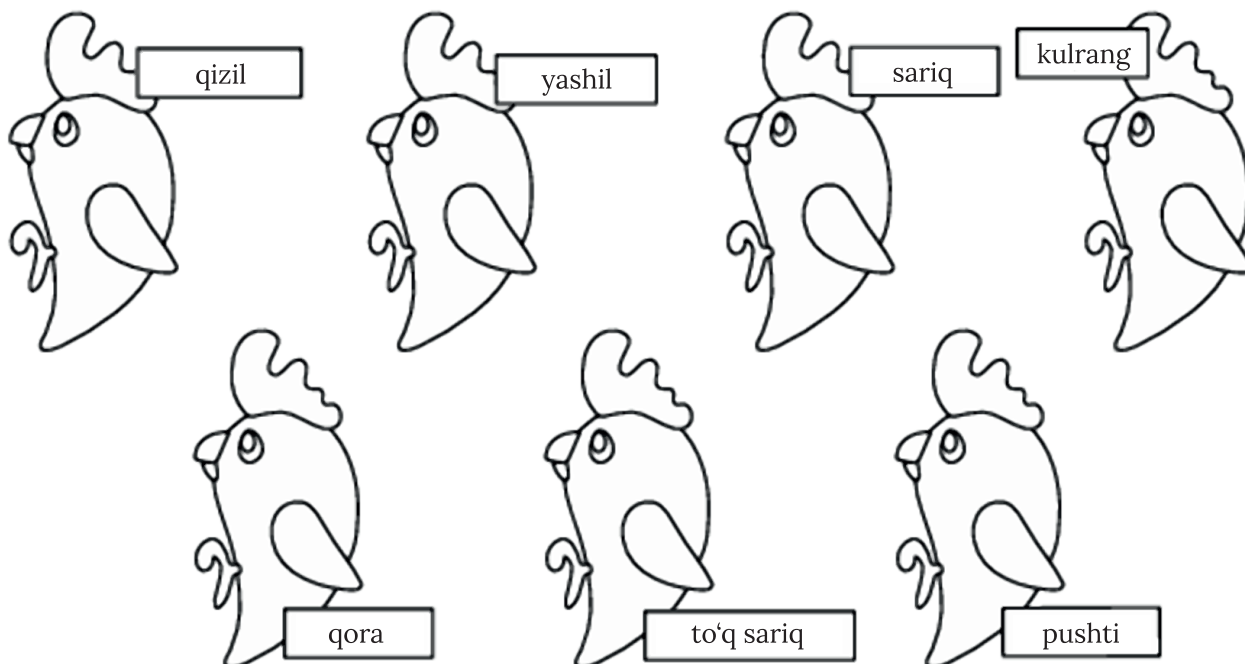
Quyida berilgan rasmdagi predmetlardan “Bb” harfi bilan boshlanadigan narsalarni toping va bo'yang.

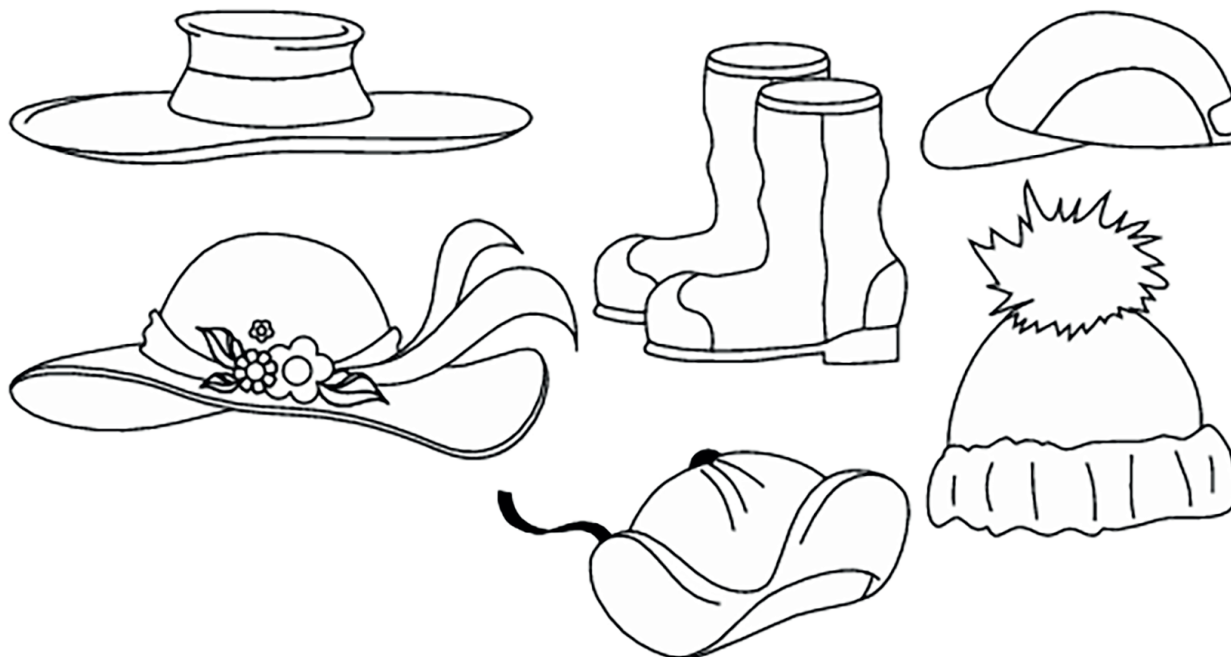
10 ta farqni toping.

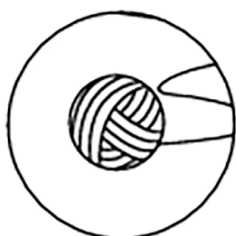
Rasmlarni yozilgan ranglar bilan bo'yang.

Bu rasmda oyoq kiyimni belgilang.

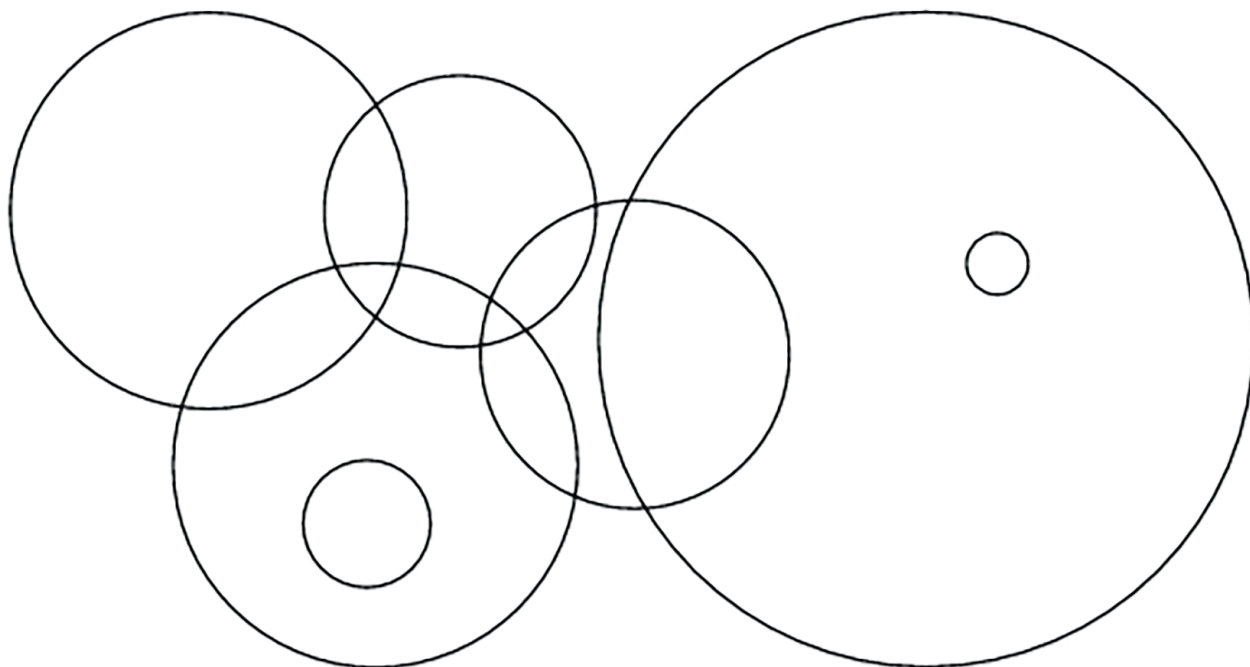
Rasmdagi parchalarni aniqlang. Oshiqcha parchani belgilang.

Rasmlarga qarab hikoya tuzing.

Rasmda nechta aylana bor?

Hayvonlarni soyasidan tanib olishni o'rgating.

.....

.....

.....

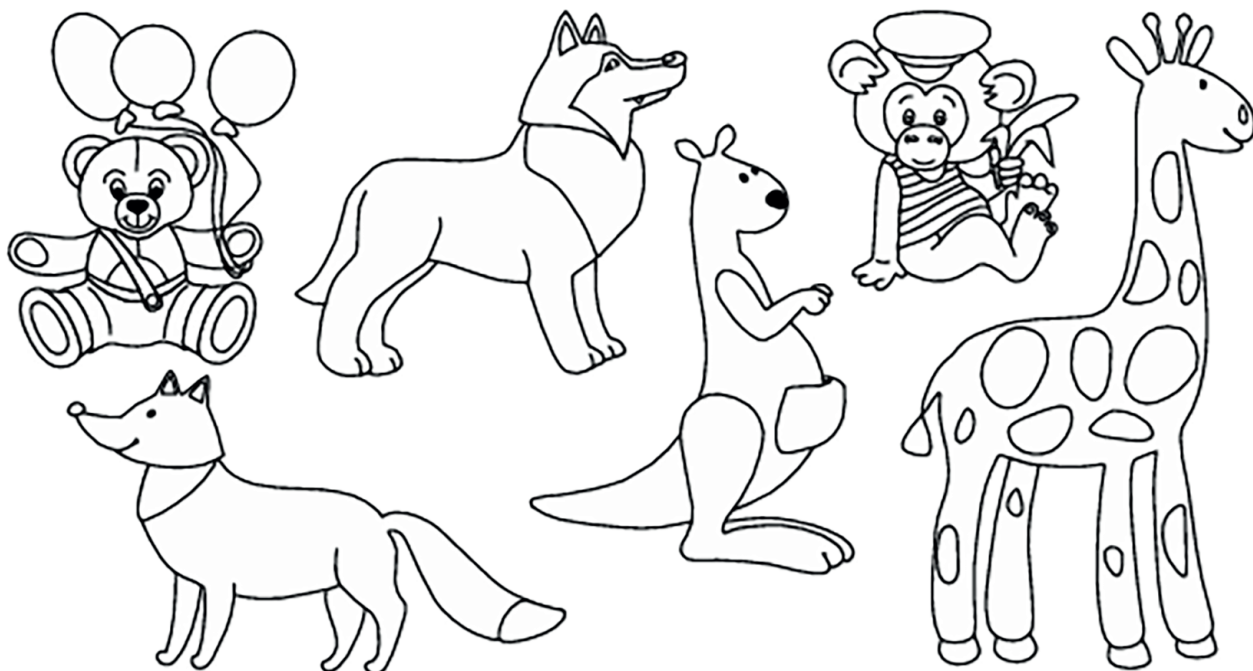
.....

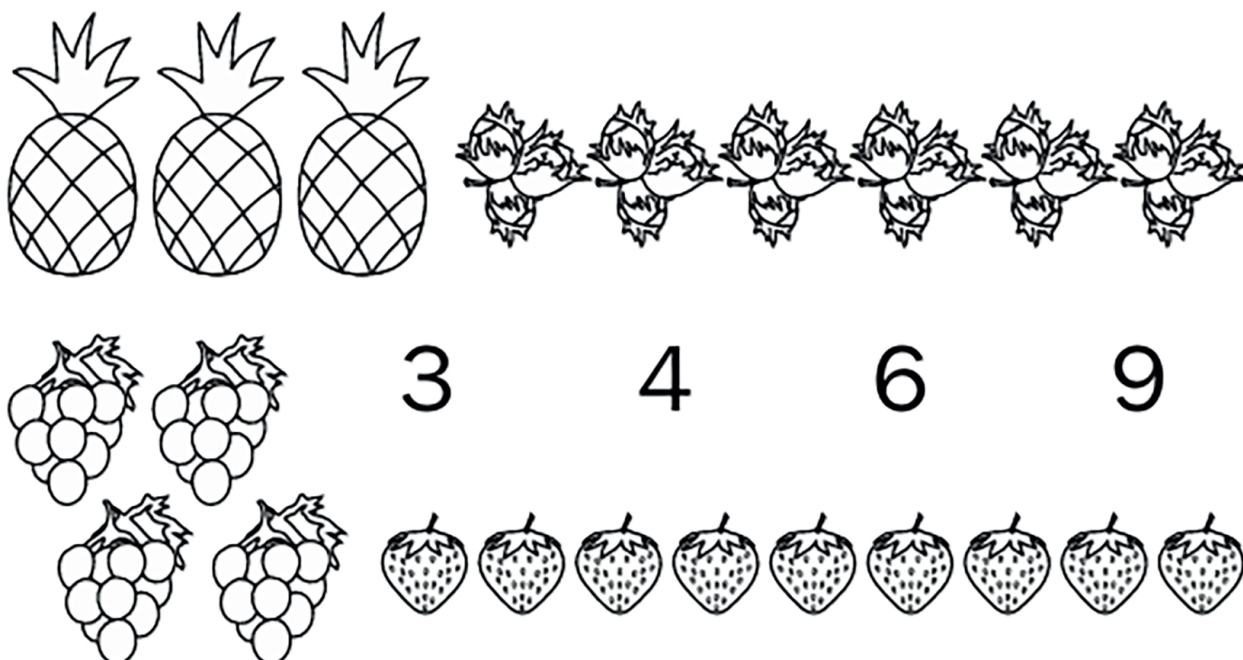
.....

Rasmdagi hayvonlardan birini tanlang va u haqida bilganlaringizni gapirib bering.

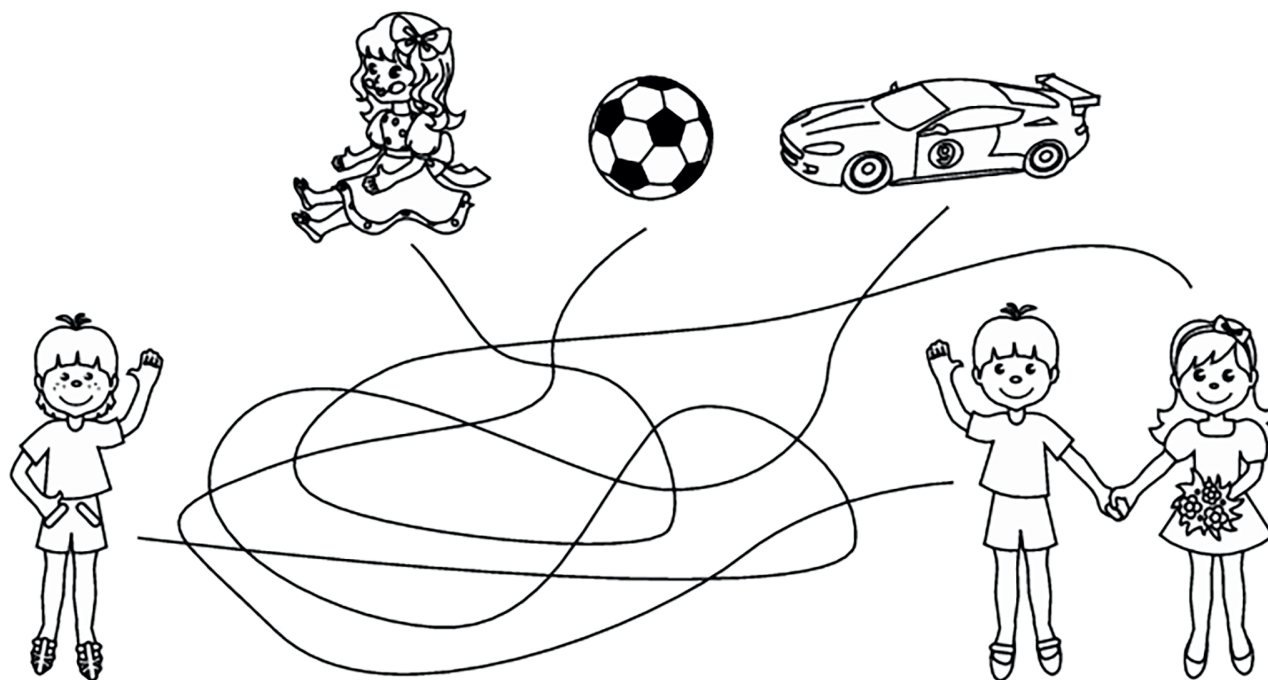
Har bir raqamni kerakli miqdordagi predmatlar bilan bog'lang.

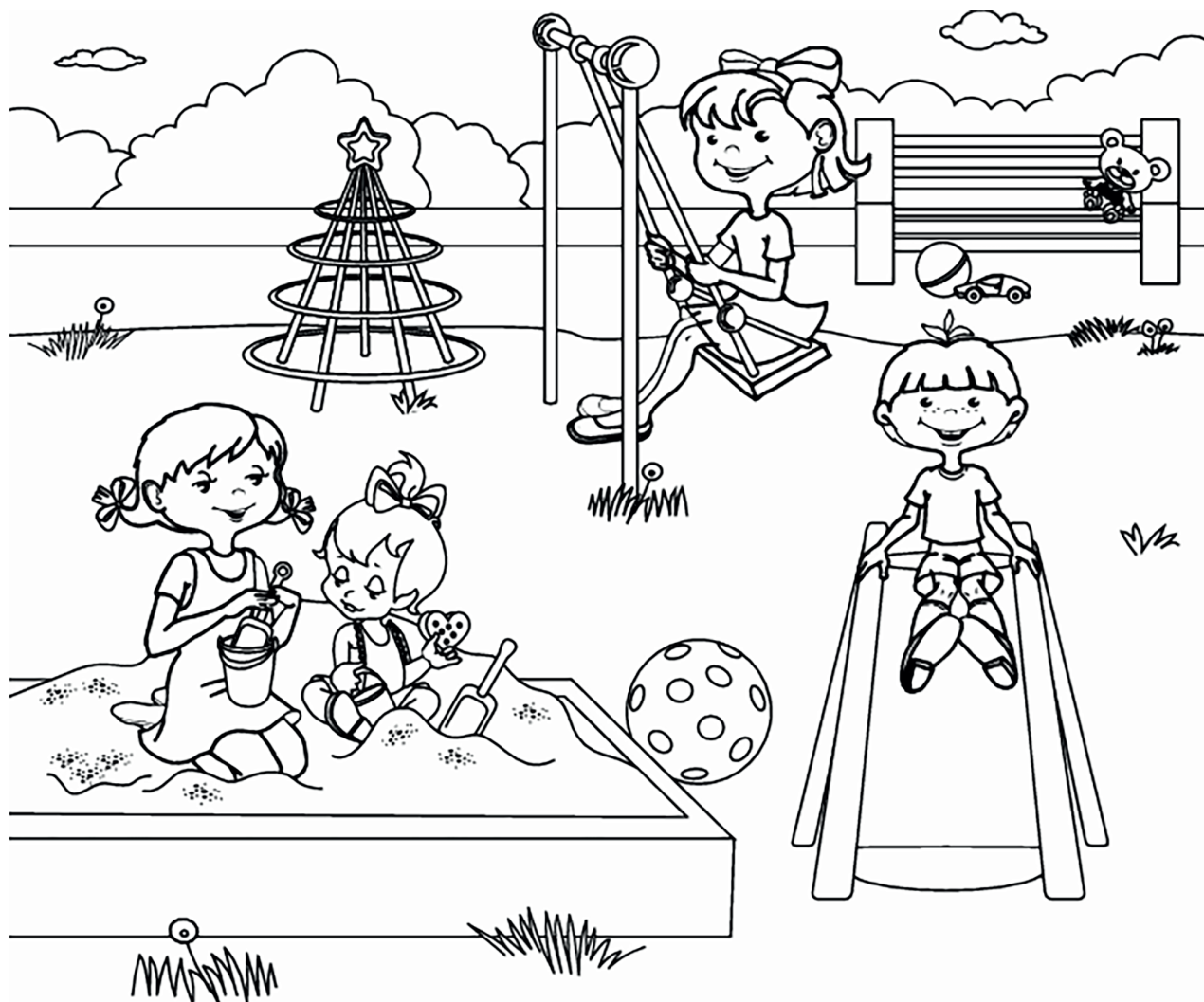
Rasmda o'yinchoqlar stolnin ustida ko'pmi yoki ostida?

Bolalarga ism qo'ying va ular nimani o'ynashni yaxshi ko'ridhini nayting. Eng yaqin o'rtog'ingiz haqida gapirib bering.

Rasmdan quyida berilgan parchalarni toping.

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJI BO'LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL METODLAR

Alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolalar sog'lom bolalar bilan birgalikda ta'lim-tarbiya oladigan maktabgacha va umumta'lim maktablaridagi inklyuziv guruhlar sinflarida ta'lim jarayonini tashkil etishda **“Aqliy hujum”** uslubi, **“Tarmoqlar”** (Klaster) uslubi, **“Organayzer”** uslubi, **“Bilaman, Bilishni xohlayman, Bilib oldim”** uslubi, **“Fikrlar uyumi”** uslubi, **“Akvarium”** uslubi kabi interfaol uslublardan samarali foydalanish mumkin. Ularni barcha korreksion mashg'ulot hamda fanlarga joriy etish mumkin, bunda pedagog faoliyat turini to'g'ri tanlay olish, mahorat bilan qo'llashni o'zlashtirishi zarur.

“Aqliy hujum” metodi

“Aqliy hujum” guruhlararo qo'llaniladigan, ko'plab g'oyalarni ishlab chiqish mumkin bo'lgan metoddir. Bu haqiqatdan ham alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning o'quv jarayonida faol ishtirok etishlari, turli g'oyalarni bayon qilish chog'ida boshqalarni ham qizg'in ishlashlariga imkon beruvchi metoddir.

“Aqliy hujum” qandaydir mavzuni muhokama qilish, yangi savol qo'yish yoki istalgan muammolarni hal etish uchun qo'llanilishi mumkin. Bunda guruhning barcha ishtirokchisiga bir mavzu va bir savol qo'yiladi. Qo'yilgan savolga daxldor barcha fikrlarni aytish so'raladi. Barcha fikrlarni aytishga ruxsat etiladi, javoblar tanqid qilinmaydi, sharhlanmaydi, baholanmaydi. Asosiysi, barcha fikrlarda asosiy mavzu saqlanib qolishi shart. “Aqliy hujum” tugagach, barcha g'oyalar to'planib, guruhlarga ajratiladi yoki toifalarga bo'linishi mumkin.

“Dumaloq stol” metodi

“Dumaloq stol” metodi. Topshiriq yozib qo'yilgan qog'oz varag'i davra bo'ylab o'tkaziladi, har bir o'quvchi o'zining javob variantini yozib qo'yadi va varaqni boshqa o'quvchiga uzatadi. Hamma o'quvchilar o'z javoblarini yozib qo'yadi. Muhokama chog'ida noto'g'ri javob o'chiriladi, to'g'ri javoblarning soniga qarab o'quvchining bilimiga baho beriladi. Bu metodni faqat og'zaki shaklda ham qo'llash mumkin. alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan o'quvchida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda yuqori sinf o'quvchilarida qo'llash mumkin.

Berilishi mumkin bo'lgan topshiriqlarga misollar:

1. O'zbek tilida nechta undosh tovush bor?
2. Bo'g'in nima?
3. Gap nimalardan tuziladi?
4. Belgini bildirgan so'zlar qaysilar?

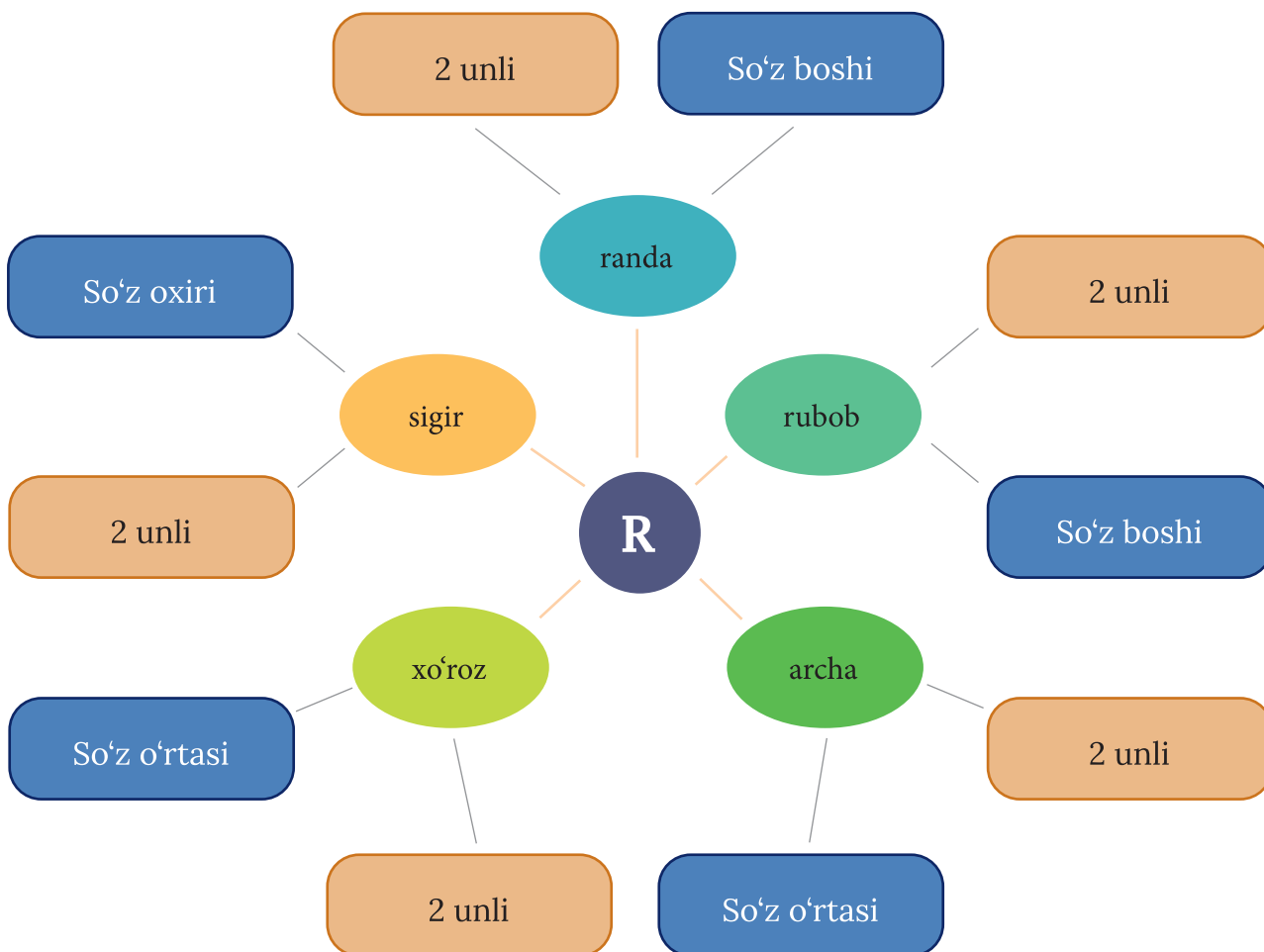
Shuni esda tutish kerakki, to'g'ri qo'yilgan savol, bu javobning yarmini o'ziga jo qilgan savoldir.

Bahs-munozara va musobaqa usullari

Bahs-munozarani o'tkazish yo'l-yo'riqlari:

1. O'qituvchi munozara mavzusini tanlaydi va o'quvchilarni munozaraga taklif etadi.
2. O'qituvchi o'quvchilarga muammo bo'yicha “Aqliy hujum” o'tkazishga chorlaydi va uni o'tkazish tartibini belgilaydi.
3. O'qituvchi “Aqliy hujum” vaqtida bildirilgan turli g'oya va fikrlarni yozib boradi yoki bu ishni bajarish uchun o'quvchilardan birini kotib etib tayinlaydi. Bu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarga o'z fikrini bildirishlariga sharoit yaratib beradi.
4. O'qituvchi o'quvchilar bilan birgalikda, ikkinchi bosqichda “Aqliy hujum” davomida bildirilgan fikr va g'oyalarni guruhlarga ajratadi, umumlashtiradi va ularni tahlil qiladi. Tahlil natijasida qo'yilgan muammoning eng maqbul yechimi tanlanadi.

“Tarmoqlash” metodi (klaster)

Fikrlarning tarmoqlanishi — bu metod o'quvchilarni biron-bir mavzuni chuqur o'rganishlariga yordam berib, o'quvchilarni mavzuga doir tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog'langan holda tarmoqlashga o'rgatadi. Quyida imkoniyati cheklangan bolalar bilan darslar jarayonida “Klaster” metodidan soddalashtirilgan holda foydalanish namunasini havola etamiz:

Bu metoddan foydalanishda o'qituvchining mahorati va o'quvchilarning imkoniyatlarini inobatga olib, topshiriqlar o'zgartirilishi mumkin.

“Baliq skeleti” metodi

Ta'rif: Muammoni qo'yish va hal qilishning mazkur modeli bir qator muammolarni ta'riflash va yechib ko'rishga imkon beradi.

Strategiya: Bir varaq oq qog'ozda baliq skeleti chiziladi (boshi, kemirchagi, qovurg'alari). Yuqoridagi “suyagi”ga savollar joylashtiriladi, past tomoniga ushbu

savollarga javoblar yozib qo'yiladi yoki baliq boshiga farqlash o'rganilayotgan harf qo'yiladi, yuqori va pastki qovurg'alariga shu tovushlar ishtirok etgan rasmlar ajratib qo'yiladi. Bunga maxsus pedagog o'z ijodkorligiga tayanib, boshqacha yondashishi ham mumkin.

Foydalanish doiralari: Tovushlar talaffuzini tuzatishda, lug'at boyligini oshirishda, matn tuzishda.

Afzalliklari: Ushbu sxema muammolarning o'zaro bog'liqligi, ularning kompleks xususiyatlarini aks ettiradi.

Qiyinchiliklar: Muammolarni ifodalashda qiyinchiliklarga duch kelish mumkin.

“Zinama-zina” texnologiyasi

Texnologiyaning tavsifi: Ushbu mashg'ulot o'quvchilarni o'tilgan yoki o'tilishi kerak bo'lgan mavzu bo'yicha yakka va kichik jamoa bo'lib fikrlash hamda xotirlash, o'zlashtirilgan bilimlarni yodga tushirib, to'plangan fikrlarni umumlashtira olish va ularni yozma, rasm, chizma ko'rinishida ifodalay olishga o'rgatadi. Bu texnologiya o'quvchilar bilan bir guruh ichida yakka holda yoki guruhlariga ajratilgan holda yozma ravishda o'tkaziladi va taqdimot qilinadi.

Texnologiyaning maqsadi: O'quvchilarni erkin, mustaqil va mantiqiy fikrlashga, jamoa bo'lib ishlashga, izlanishga, fikrlarni jamlab ulardan nazariy va amaliy tushuncha hosil qilishga, jamoaga o'z fikri bilan ta'sir eta olishga, uni ma'qullashga, shuning- dek, mavzuning tayanch tushunchalariga izoh berishda egallagan bilimlarini qo'llay olishga o'rgatish.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchi bilan biroz soddalashtirilgan holda o'tkazish mumkin.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarni o'qitishda pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llash uchun ta'lim jarayonida quyidagi tavsiyalarga amal qilish maqsadga muvofiqdir:

1-tavsiya. Jarayonga mas'uliyat bilan yaxshi tayyorgarlik ko'ring.

2-tavsiya. Har qanday vaziyatda uning ijobiy tomonini topish va asoslashga harakat qiling. Shunda o'quvchilarda o'ziga ishonch ortadi va ular sizni tinglaydi.

3-tavsiya. Maqsadingiz aniq va ravshan bo'lsin. Natijaga erishish uchun maqbul vositalardan foydalanishga zamin yaratiladi.

4-tavsiya. Jarayonning ko'rgazmaliligiga e'tibor bering. Pedagogik texnologiya jarayonida qo'llaniladigan vositalardan biri ko'rgazmalilikdir.

5-tavsiya. Puxta o'ylangan reja asosida ish olib boring. Reja mavzuga mos tuziladi, muammoli vaziyatlarni bartaraf etish yo'llari va usullarini oldindan rejalashtiring.

6-tavsiya. Adolatli bo'ling. Jarayon davomida o'quvchilardan bildiriladigan fikrlarning eng maqbulini tanlashda va ularga shaxsan murojaatlarni amalga oshirishda neytral holatda turing.

7-tavsiya. Kerakli tayanch savollarni bering va o'quvchilarni faollikka undang.

8-tavsiya. Mavzudan chetga chiqmang. Shunday vaziyatlar bo'ladiki, ular lirik chekinishlarni talab etadi. Ushbu chekinishlar ham maqsadli sodir etilishiga ehtiyoj tug'iladi, lekin unda ko'zlangan maqsad mavzuga xos bo'lishi lozim.

9-tavsiya. Murosali bo'ling va aniq shartnomalar haqida unutmang.

10-tavsiya. Jarayonni ijobiy tusda va mazmunda yakunlang. Pedagogik texnologiyalarni barcha fanlarga joriy etish mumkin, bunda pedagog faoliyat turini to'g'ri tanlay olishi, mahorat bilan qo'llashni o'zlashtirishi zarur. Pedagog mashg'ulot yoki darsni, albatta, oddiydan murakkabga, izchillik, ko'rgazmalilik kabi tamoyillarga amal qilgan holda, o'yin shaklida tashkil eta olsa, samaradorlikka erisha oladi. Har qanday uslub yoki usul bolalar yoshi, nuqsoni va rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olgan holda qo'llanishi zarur.

Bu esa pedagogdan o'z ustida tinmay ishlashi, izlanishi va o'qitishning samarali uslublarini tanlab, uni amalda qo'llay bilishini talab etadi.

MAXSUS PEDAGOGDAN KORREKSION RIVOJLANTIRUVCHI MASHG'ULOTLAR

Bizga ma'lumki, har bir inklyuziv ta'lim sinflari va boshlang'ich tayanch korreksion sinflar ochilgan maktab uchun alohida maxsus pedagog shtat birliklari ajratiladi. Inklyuziv ta'lim sinflari va boshlang'ich tayanch korreksion sinflardagi o'quvchilarga individual ta'lim dasturlarini o'zlashtirishga yordam ko'rsatish maxsus pedagoglar tomonidan amalga oshiriladi.

Maxsus pedagoglar o'quvchilar bilan individual ta'lim dasturlarini o'zlashtirish, ta'lim jarayonidagi barcha darslar jarayonlarida, sinfdan tashqari va boshqa tadbirlarda amalga oshiriladi. Inklyuziv ta'lim sinflari va boshlang'ich tayanch korreksion sinflar ochilgan maktablarda o'quvchilarga individual ta'lim dasturlarini o'zlashtirish, rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan omillarni aniqlash, ularga turli ko'rinishdagi psixologik yordam berish maqsadida maxsus yordam ko'rsatish xonalari tashkil etiladi. Maxsus yordam ko'rsatish xonalari

zarur maxsus jihozlar bilan ta'minlanadi. Alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan o'quvchilarga yengillashtirilgan individual kun tartibini (topshiriqlar hajmi, hafta davomida qo'shimcha dam olish kuni va boshqalar) tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Dars mashg'ulotlari o'quvchilarning individual xususiyatlaridan kelib chiqib tuziladi. Umum-rivojlantiruvchi va fanlar yo'nalishidagi mashg'ulotlarni individual va guruh shaklida tashkil etiladi.

Undan tashqari psixolog, maxsus pedagog va boshqa mutaxassislarning maktabdan va sinfdan tashqari korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlarini tashkil etadi. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metod va vositalar bolalarning har tomonlama aqliy, jismoniy rivojlanishini ta'minlashga va yetuk shaxsni tarbiyalashga qaratiladi.

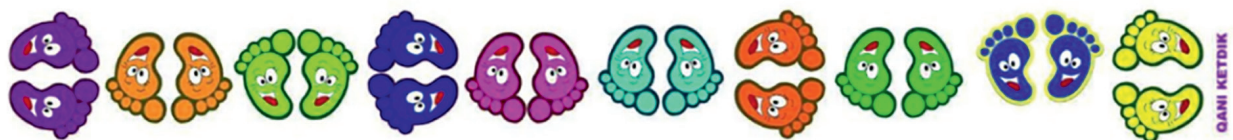
Maktablarda inklyuziv ta'lim sinflari va boshlang'ich tayanch korreksion sinflar o'quvchilarining salohiyatini rivojlantirish maqsadida o'quvchilar uchun individual o'quv dasturlari ishlab chiqiladi. Inklyuziv ta'lim sinflari va boshlang'ich tayanch korreksion sinflardagi ta'lim-tarbiya jarayonining nazorati ushbu sinf rahbari hamda maxsus pedagog tomonidan amalga oshiriladi.

Maxsus pedagoglar inklyuziv ta'lim sinflari va boshlang'ich tayanch korreksion sinflarda hamda maxsus yordam ko'rsatish xonalarida o'quvchilar bilan korreksion-pedagogik ishlarni olib boruvchi va muvofiqlashtiruvchi asosiy mutaxassis hisoblanadi. Maxsus pedagoglar boshlang'ich sinf o'qituvchilari, psixolog hamda boshqa fan o'qituvchilari bilan birgalikda inklyuziv ta'lim sinflari va boshlang'ich tayanch korreksion sinflar o'quvchilari bilan ishlash rejasini tuzadi. Ularni sinfga uyg'unlashtiradi. Maxsus pedagoglar koreksion ta'limni olib boradi, mashg'ulotlarning mazmuni va metodlarini tanlaydi, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga korreksion-pedagogik, tibbiy yordam ko'rsatilishini muvofiqlashtiradi.

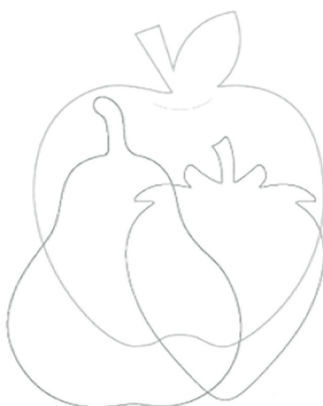
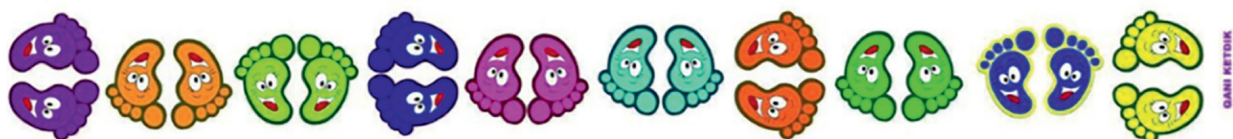
Boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda umumiy mashg'ulotlarni, kichik guruhlarda va alohida-alohida mashg'ulotlarni olib boradi. Zarurat bo'lganda o'quvchilar bilan qo'shimcha yakka tartibda mashg'ulotlar tashkil etiladi.

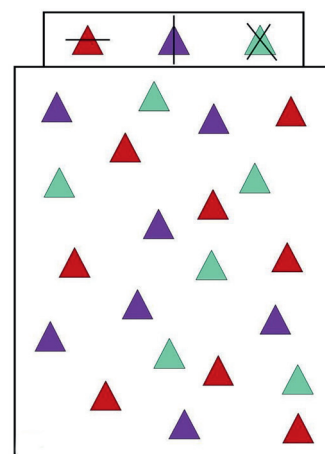
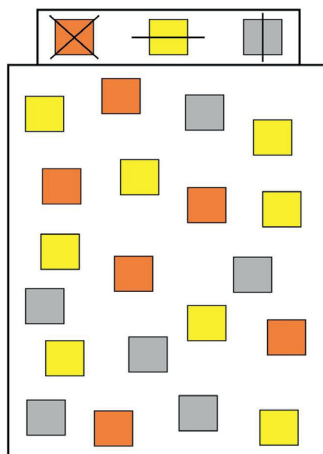
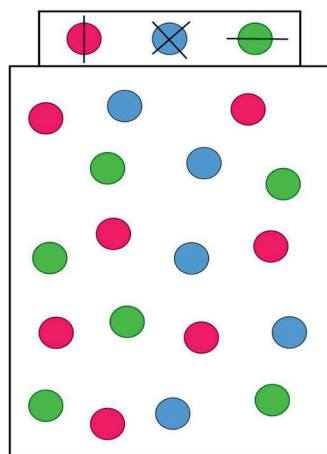
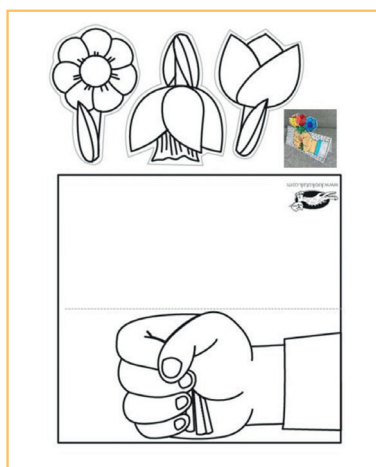
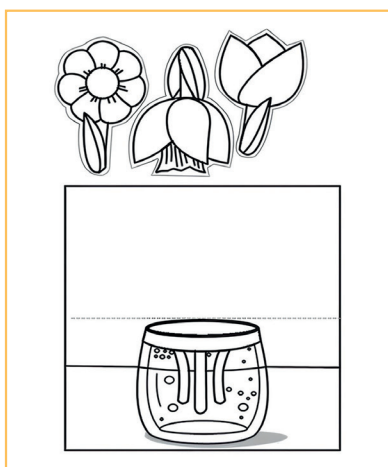

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN BOLALARGA PREDMETLARNI BIR-BIRIDAN FARQLASHGA O'RGATISH

BIR, IKKI SAKRAYMIZ, BIZ ISHONCHNI OQLAYMIZ ←

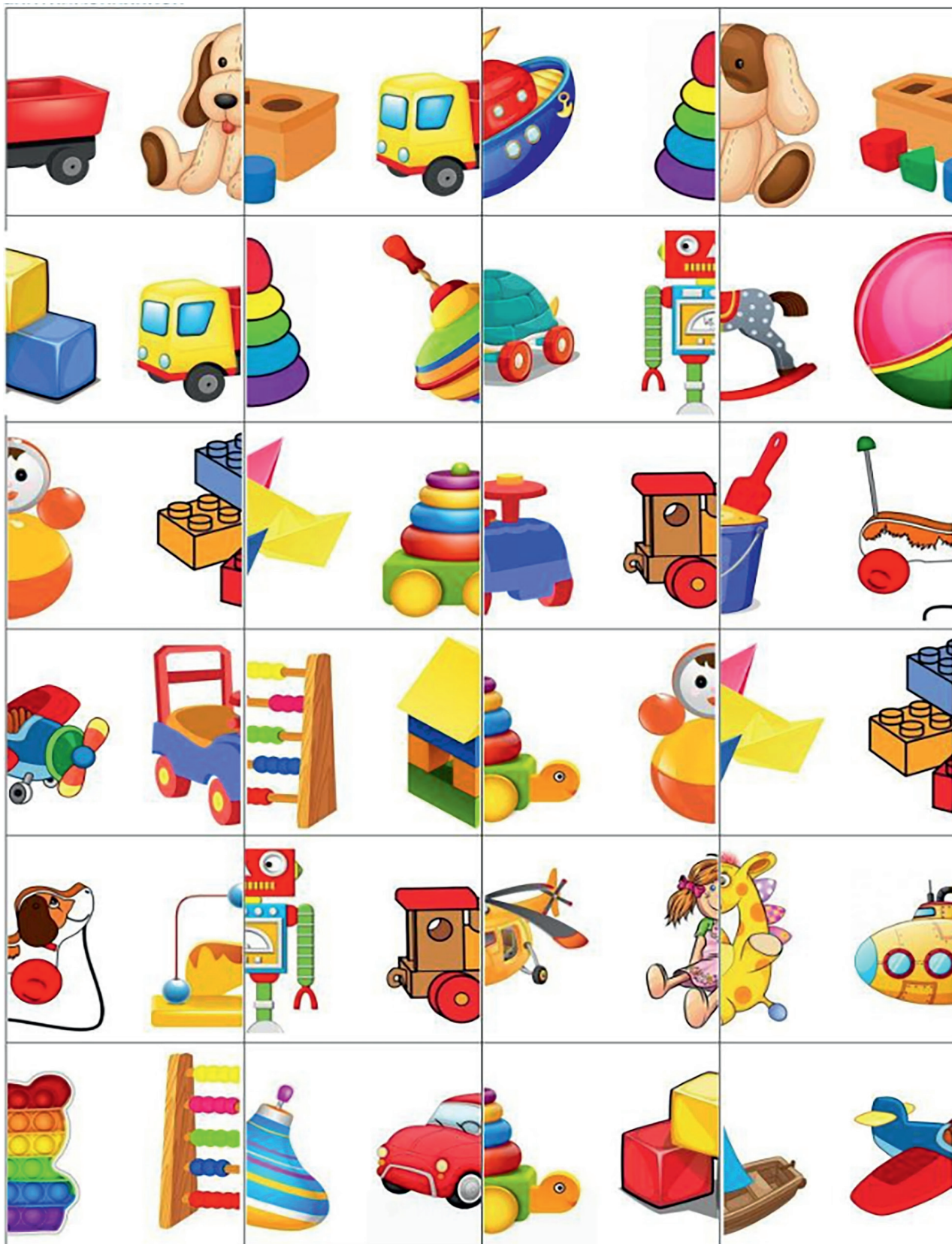

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni diqqati, idroki va fikrlashini rivojlantirish maqsadida olib boriladigan didaktik mashg'ulotlar uchun namunalar.

Berilgan rasmni qismlarga ajratib kesib chiqing va bir biriga mosini toping.

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN BOLALARNI YOZISH HAMDA MAYDA QO'L MOTORIKALARINI RIVOJLANTIRADIGAN O'YINLAR

Barmoq o'yinlar

Ma'lumki, bolaning qo'l harakati uning nutqining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, barmoq mashqlari miyani faollashtiradi.

Barmoq o'yinlari va mashqlari nozik vosita ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali yo'lidir, shuning uchun ular umumta'lim maktabining inklyuziv sinflarida keng qo'llaniladi.

So'nggi vaqtlarda sinf o'qituvchilari, maxsus pedagoglar hamda ota-onalar bolaning barmoqlarini massaj qilishga qiziqishlari ortmoqda. Bir yoshli chaqaloqning barmoqlarini bukish va ochishdan iborat bo'lgan eng avval bajariladigan massaj ham nutqni o'zlashtirish

jarayonini ikki baravar oshirishi isbotlangan. Bolaning barmoqlarini massaj qilish an'anaviy ravishda etnopedagogika tomonidan qo'llanilgan. Bunday barmoq massajini bajarish uchun samarali mashqlar mavjud. Ammo bu oddiy massaj emas. Massaj harakatlari bolalarga tanish bo'lgan narsa – qalam yordamida amalga oshiriladi. Barcha ota-onalar farzandini qanday chizishni, nimani yaxshi ko'rishlarini bilishadi. Shunday vaziyatda ota-ona hamda pedagoglar chizishdan oldin bolani qalam bilan o'ynashga taklif qili mumkin bo'ladi. Shu orqali kaftlar va barmoqlarini massaj qilish mumkin. Bolalarga qo'llarni o'z-o'zidan massaj qilishni o'rgatish qiyin emas. Fasetli qalamlar yordamida bola bilaklarini, qo'llarini massaj qiladi.

“Dazmollash”

Stol ustidagi qalamni siljitish. Qalin qalam oling. Uni stolga qo'ying. Qalamni avval bir kaft bilan, keyin ikkinchisi bilan “dazmollang”. Qalamni stol ustida aylantiring. Uni uchun kichik she'r o'ylab topsa ham bo'ladi.

Men qalamni aylantiraman,
Chapga yoki o'ngga, oldinga orqaga,
Hech tolmayman aslo,
Shudir mening maqsadim.

“Yong'in yonishi”

Qalamni kaftlar orasiga siljitish. Qalamni bir kaftingiz ustiga qo'ying, ikkinchisi bilan yoping. Qalamni avval kaftlaringiz orasiga sekin, keyin esa tezroq, barmoqlaringiz uchidan bilaklaringizga aylantiring. Endi buni bir vaqtning o'zida ikkita qalam bilan bajarishga harakat qiling. Bajara oldingizmi, bo'ldimi, uddalay oldingizmi?

“Berkinmachoq”

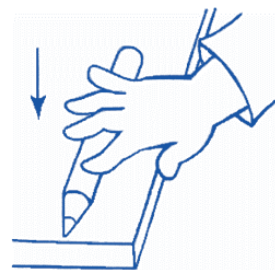

Qalamni mushtingiz bilan siqing. Qisqa qalam oling va uni mushtingizga tuting, yashiring. Endi boshqa qo'lda yashiring.

*Men qalamni siqaman,
Va men qo'lni almashtiraman.*

“Pianino”

Qalamni barmoq uchlari bilan navbatma-navbat bosish. Ma'lum predmet ustida turgan qalamni bosing. Stol bilan qalamni xuddi Pianino klavishlarini bosgandek har bir barmoq uchi bilan sekinlikda bosing. Keyin qattiqroq bosing!

“Yoyish”

Ikki qo'lning barmoqlari bilan qalamni o'z o'qi atrofida aylantirish. Barcha barmoqlaringiz bilan qalamni oling. Uni aylantiring. Barmoqlar qalam ustida yugurib, bir-birini ta'qib qilsin.

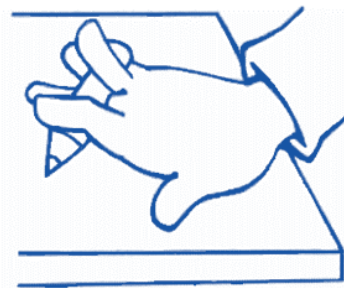
*Barmoqlar oldinga yuguradi,
Va hech kim orqada qolmaydi.*

“Belanchak”

Muqobil ravishda qalamning uchlarini ko'rsatkich va halqa barmoqlari bilan stol yuzasiga bosing.

Stolga bosilgan kaftning o'rta barmog'iga ingichka qisqa qalam qo'ying. Qalamning uchlarini indeks va halqa barmoqlaringiz bilan bosing.

*Men yuqoriga va pastga aylanaman,
Kuchliroq qalamni ushlab turing!*

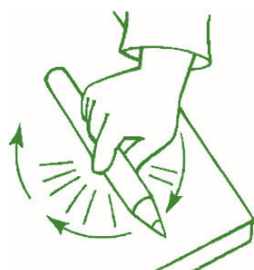
“Slide”

Qo'lning orqa qismidan qalamni siljitish. Qalamni cho'tkaning orqa tomoniga qo'ying. Qo'lingizni pastga tushiring. Boshqa qo'lingiz bilan qalamni ushlang. U tepalikdek qo'lingizdan pastga tushsin.

“Volchok”

Ko'rsatkich va bosh barmoq bilan stol ustidagi qalamni aylantirish. Stol ustidagi qalamni ikki barmog'ingiz bilan, avval bir qo'lingiz bilan, so'ngra ikkinchi qo'lingiz bilan aylantiring. Bosh barmog'ingiz va o'rta barmoqlaringiz bilan ham xuddi shunday qilishga harakat qiling.

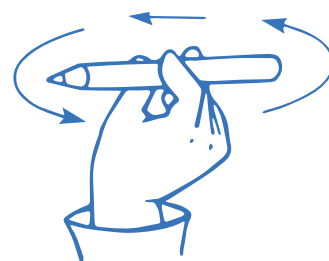

“Vertolyot”

Bosh barmog'ining, ko'rsatkich hamda o'rta barmoqlar orasidagi qalam aylanishi. Ikki barmog'ingiz bilan ingichka uzun qalam oling. Uni aylantiring. U vertolyot parvonasi kabi tez, tez aylansin.

Parvoz qiladi,

Bizning chiroyli vertolyotimiz.

“Ko'tarma kran”

Bir barmoq bilan stol yuzasidan qalam olish. Qalamni stolning chetiga qo'ying. Bir barmog'ingiz bilan pastdan ushlab, uni olishga harakat qiling. Endi bu mashqni boshqa barmoqlar bilan bajaring.

Men qalamni olaman,

Men barmog'imni mahkam ushlayman.

“Estafeta poygasi”

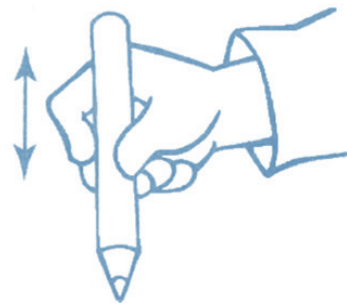
Qalamni har bir barmoqqa navbat bilan o'tkazing. Ko'rsatkich barmog'ingiz bilan qalamni siqib, uni ushlab turing, ikkinchi qo'lingizning ko'rsatkich barmog'iga o'tkazing. Endi qalamni o'rta barmog'ingiz bilan ushlang. Qalamni boshqa barmoq bilan tayoq kabi uzating.

“Slip”

Qalamning uzunligi bo'ylab yuqoriga va pastga siljiting, uni barmoqlaringiz bilan ushlang, xuddi chizilgan va o'tkir uchini stolga qo'ygandek. Barmoqlaringiz bilan uzun qalamni ushlang, xuddi rasm chizishda odatdagidek. Barmoqlaringizni mahkam siqib qo'ying. Qalamni yuqoriga va pastga siljiting.

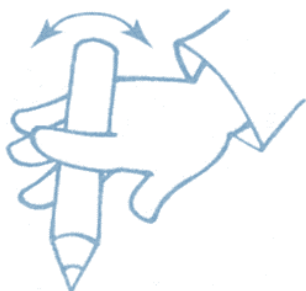
*Men qalam ustida sirpanaman,
Men pastga tushishga shoshilyapman.*

“Rokking”

Interdigital bo'shliqda qalamni siljitish. Qalamni barmoqlaringiz orasiga aylantiring. Uni tashlab ketmaslikka harakat qiling.

*Qalam dam olmaydi,
Barmoqlar orasida yuradi.*

“Ladoshka”

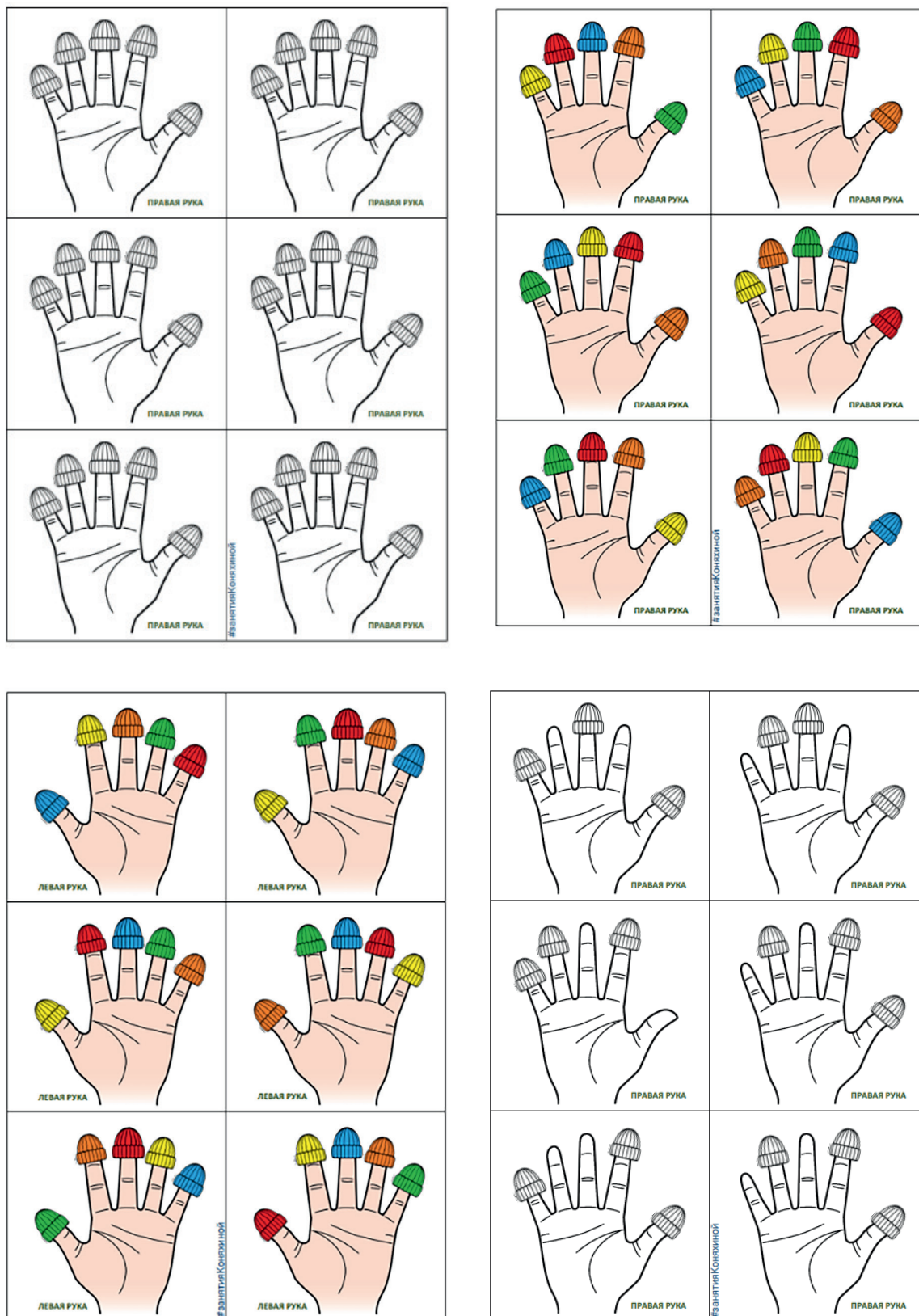
Stolning ust tomoniga qalamni to'mtoq tomoni to'g'ri kelishi lozim. Interdigital zonalarini qalam bilan massajlash.

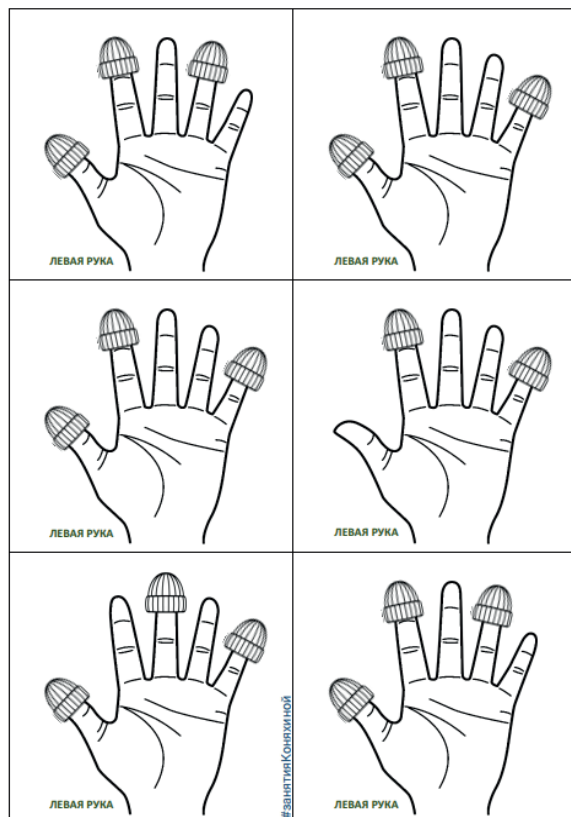
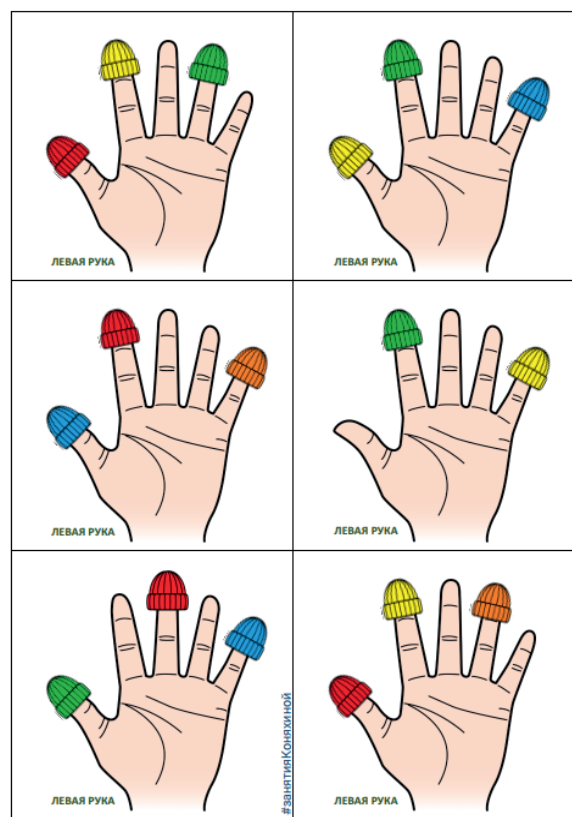
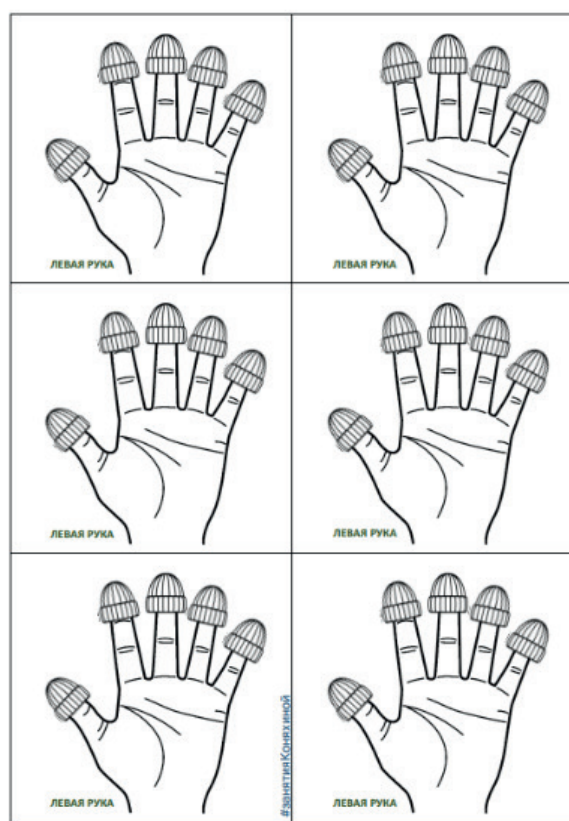
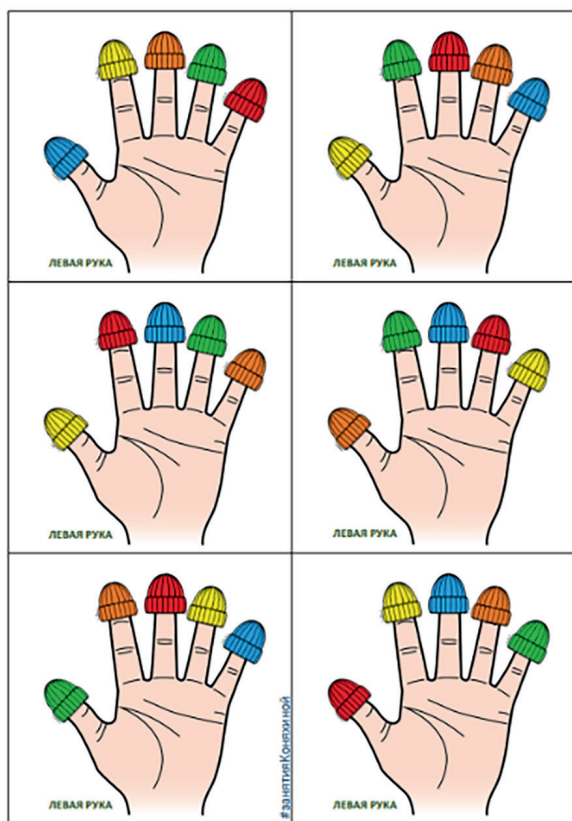
Kaftingizni stol ustiga qo'ying. Barmoqlaringizni keng yoying. Har bir barmoqni qalamning to'mtoq uchi bilan bir necha marta aylantiring.

*Men qo'l chizaman,
Men birozdan keyin dam olaman.*

Birgalikda bo'yaymiz va farqlaymiz mashqlari

AUTISTIK SPEKTRI BUZILGAN BOLALARDA KUZATILGAN MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR

Savol: Mening o'g'lim 7 yoshda, unga ikki yoshida autizm tashxisi qo'yilgan. U muloqot qilishda faqat kundalik hayot faoliyati bilan bog'liq savollarga yaxshi javob berdi. Ammo uning tengdoshlari bilan o'yin o'ynash hali juda ham qiyin. Barcha bolalar birgalikda o'ynayotganda, o'g'lim o'yinchoqlari bilan yolg'iz o'ynashni yoki boshqa bolalarning o'ynayotganini tomosha qilishni afzal ko'radi. Men unga yangi o'yinlarni o'ynashni qanday o'rgatishni yoki hatto qanday o'yinlarni yoqtirishini aniqlashni bilmayman. Siz menga takliflar bera olasizmi?

Javob: Avvalo autistik spektri buzilishi bu kasallik emas balki ruhiy holatdir. Ko'pincha autistik spektri buzilgan bolalar bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy munosabatlar va tengdoshlari bilan o'yin o'ynashdagi qiyinchiliklarni hisobga olgan holda, turli o'yin vaziyatlarida ijtimoiy xatti-harakatlar bo'yicha maxsus ko'rsatmalar berilishi muhimdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, tengdoshlar bilan rejalashtirilgan muloqotgina ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bunday bolalarga o'zaro ta'sir birinchi navbatda o'yin vaqtida sodir bo'ladi.

Ko'pincha autistik spektri buzilgan bolalarning bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy munosabatlar va tengdoshlar o'yin o'rnatishdagi qiyinchiliklarni hisobga olgan holda, turli o'yin vaziyatlarida ijtimoiy xatti-harakatlar bo'yicha maxsus ko'rsatmalar berilishi muhimdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, tengdoshlar bilan keng va rejalashtirilgan muloqotgina ijtimoiy ko'nikmalarni

rivojlantirishga yordam beradi. Bunday bolalarga o'zaro ta'sir birinchi navbatda o'yin paytida sodir bo'ladi.

Bolaga o'yinni o'rgatishda o'yinning o'zidan tashqari u ijtimoiy faollikka, do'stlik munosabatlariga olib kelishi va taqlid qilishi, muzokaralar olib borish, hamkorlik qilish va boshqa ko'nikmalar uchun keng imkoniyatlar yaratishi mumkin. Biroq, autizmli bolalarga o'yinlarni o'rgatish ko'pincha ko'plab muammolarni o'z ichiga oladi, masalan, o'yin faoliyati bolani qiziqitmasligi, tajovuzkorligini oshirishi, har bir o'yin qoidalarini o'rgatishda muammoli xatti-harakatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu qiyinchiliklarning ba'zilarini quyida tavsiflangan strategiyalar yordamida yengish mumkin.

O'yinni tanlashda e'tiborli bo'lish.

Bolaning rivojlanish darajasiga mos keladigan va uning manfaatlarini o'zida mujassam etgan va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradigan o'yinni tanlang. O'yinlar **autistik spektri buzilgan bolalar** bilan og'rikan bolalarning doimiy manfaatlariga mos ijtimoiy kontekstni ta'minlashi zarur. O'yinlarni bolaning qiziqishlariga mos ravishda o'zgartirish juda yaxshi g'oyadir. Misol uchun, agar bola transport vositalariga katta qiziqish bildirsa, o'yinini odamlar emas, balki mashinalar bilan o'ynash uchun o'zgartirish kiritish mumkin. Kir yuvish mashinasi markalari nomlariga bo'lgan doimiy qiziqishni boladan har safar bitta tovar nomi aytilganda oldinga qadam tashlashni yoki boshqa brend aytilganda to'xtashini so'rash orqali bir xil o'yinda joylashtirish mumkin. Iplarni aylanib o'tishni yaxshi ko'radigan bola uchun qizil / yashil chiroq paytida bolani "ketishga: undash uchun ip marra chizig'ida bo'lishi mumkin.

O'yin o'rgatish uchun strategiyalar

Autistik spektri buzilgan bolalar bilan o'yin materiallari va tengdoshlari bilan tanishishda yoshiga mos o'yin ko'nikmalarini o'rganish ehtimoli kamroq. Buning o'rniga, ushbu bolalarga to'g'ridan-to'g'ri va aniq tarzda tegishli o'yin ko'nikmalarini o'rgatish uchun chetdan aralashuv talab etilishi natijaviyligi yuqori bo'ladi. Ya'ni ijtimoiy aloqalar va boshqalar bilan o'yin o'ynashni rejalashtirayotganda, autizmli bola ijtimoiy o'yin holatiga tushishdan oldin nima qilish kerakligini tushunishi va faoliyatga uzoq muddatli qiziqishni kamaytirishi mumkin bo'lgan muvaffaqiyatsiz ijtimoiy tajribalardan qochish uchun tegishli yordamga ega bo'lishi kerak.

- **Modellashtirish.** O'g'lingizga o'yinni boshqalarni kuzatish imkoniyatini bering. Ushbu bosqichda, bolaning bir necha daqiqa davomida o'yin maydoni ichida qolishi va boshqalarni kuzatishi yagona kutishdir. Ishtirok etishning boshqa shakli talab qilinmaydi. Shu bilan bir qatorda, xuddi shu o'yinni o'ynayotgan guruhning video modelini taqdim etish, agar bola o'rgangan va in vivo yoki videoda boshqalarni kuzatish qobiliyatiga ega bo'lsa, bolani haqiqiy tajribaga tayyorlash va tayyorlash shakli bo'lib xizmat qiladi.

- **Shakllantirish.** Bola dastlab mustaqil ravishda qila oladigan o'yin harakatlari (o'yinga tegishli) bilan shug'ullanishi, o'yinda boshqa barcha o'yinchilar bilan birga yugurishi mumkin. Shu vaqt bola qizil chiroqda to'xtamasdan o'tib ketishi muhim emas. Sekinlik bilan bola ushbu

darajada muvaffaqiyatli bo'lsa va mustaqil ishtirok etsa, keyingi bir necha misollar davomida bola qolgan o'yinchilar bilan qo'l ushlash, qizil chiroqda to'xtatish mumkin. Asta-sekin sherigi harakat qilishi, "qizil" va "yashil" chiroqlarga amal qilishi hamda ushbu o'yinni o'zi mustaqil sinovdan o'tkazilishi mumkin.

- **Taklif** - O'yin o'ynayotgan boshqalarni kuzatish uchun bir nechta imkoniyat berilgandan keyin, bolaga mavjud o'yin xatti-harakatlarini yaxshilash uchun ba'zi takliflar talab qilinishi mumkin. Eng avvalo kamdan ko'pga birinchi navbatda eng kam bezovta qiluvchi so'rovlar taqdim etiladi. Ko'proq intruziv takliflar, agar kutilgan xatti-harakat so'rovning hozirgi darajasida sodir bo'lmasa, taqdim etiladi. Masalan, "Qizil chiroq/Yashil chiroq" o'yinida, agar o'qituvchi "yashil" deganida bola yugurishni boshlamasa, o'qituvchi dastlab "Endi nima qilish kerak?" deb aytishi mumkin. Agar bola o'qituvchining savoliga javob bermasa, harakat qilish uchun ishora yoki yumshoq surish berilishi mumkin. Ushbu turdagi ko'nikmalarni o'rgatish uchun tez-tez ishlatiladigan bilvosita og'zaki, to'g'ridan-to'g'ri og'zaki, imo-ishora va jismoniy taklif beriladi. Misol uchun, rahbar yashil deganda, bilvosita og'zaki so'rov "Endi nima qilish kerak?" To'g'ridan-to'g'ri og'zaki so'rov esa "Yugur" degan bo'lardi. Bu holat uchun imo-ishorali chaqiruvga misol qilib, bolaning ma'lum bir yo'nalishda harakatlanishini ko'rsatadigan qo'l ishorasi bo'lishi mumkin, jismoniy taklif esa bolaning qo'lini ushlab, uni muloyimlik bilan oldinga surishdir. Mustaqil ishlashni osonlashtirish uchun so'rov asta-sekin o'chiriladi. Oldingi misoldan foydalanib, tezkor strategiyasi birinchi navbatda jismoniy maslahat bilan boshlanadi, so'ngra imo-ishora, to'g'ridan-to'g'ri og'zaki, bilvosita og'zaki taklifga o'tadi va nihoyat, bola muvaffaqiyatli bo'lganida mustaqillikka imkon beradi. Qo'llaniladigan rag'batlantirish usullari har bir o'quvchiga moslashtirilgan bo'lishi kerak.

- **Ijoiy mustahkamlash.** Iloji boricha tabiiy ravishda paydo bo'ladigan kuchaytirgichlardan foydalanishga harakat qiling. Mimika va his-tuyg'ularni bo'rttirib ko'rsatish, kulgili shovqinlarni chiqarish mashg'ulotni yanada qiziqarli qilish uchun o'yinning bir qismi bo'lishi mumkin. Misol uchun, Qizil chiroq paytida to'xtash tananing haddan tashqari ko'tarilishi va kulgili yuz ifodalari bilan birga bo'lishi mumkin. Bundan tashqari uni o'yinga "ballar jadvali" sifatida kengaytirish mumkin. Bu yerda o'yindagi har bir kishining ballari qayd etiladi. O'yin g'olibiga keyingi faoliyatni tanlash imkoniyati beriladi. O'yinning tabiiy natijasi bo'lgan kuchaytirgichlar bo'lishi mumkin. Bu moddiy narsalarga nisbatan tavsiya etiladi, chunki ular odatda rivojlanayotgan tengdoshlar bilan o'yin paytida tabiiy muhitga osongina o'tkazilishi mumkin. O'yinda mustahkamlovchi bo'lib xizmat qilishi mumkin bo'lgan faoliyatdan maksimal darajada foydalanish umumlashtirishga yordam beradi. Bir vaziyatda o'yin o'ynashni o'rganish va boshqa shunga o'xshash, ammo turli vaziyatlarda uni moslashuvchan bajarish uchun o'yin ichidagi voqealarni talab qiladi (mashina kabi qichqiriq ovozi bilan "Qizil chiroq" da to'xtash, sakrab o'tish va "Urta" deyish, marra chizig'iga kelganda).

Zanjirlash. Izchil davomli o'yin ketma-ketligi bilan oddiy o'yinlar kontekstida o'yinni bir qator oddiy bosqichlarga bo'lish mumkin (vazifalar tahlili). Boshqa bosqichlarni kiritishdan

oldin bir vaqtning o'zida mahoratga o'rgatish bola uchun o'yinni soddalashtirishi mumkin. Misol uchun, bola dastlab kartani olib, rangni belgilashni talab qilishi mumkin, ota-ona yoki o'qituvchi esa unga o'z navbatida barcha qo'shimcha qadamlarni bajarishga yordam beradi (masalan, o'z parchasini topish va uni ko'chirish, mos keladigan rangga). Ushbu bosqichda muvaffaqiyat qozonganidan so'ngra, u kartani olib, rangni belgilashi va o'z qismini taxtda siljitishini kutish mumkin. Keyinchalik, tengdoshga navbatni berishni aytish, o'z navbatini kutish, o'yinni yakunida joyni tozalash va kutilgan xatti-harakatlar ro'yxatiga qo'shilishi mumkin.

- **Skript yaratish.** O'yin o'ynash, so'zlarga taqlid qilish, sharhlar yozish ("Bu qiziqarli", "Sening navbating"), so'rovlar ("Yordam") va muloqotni boshlash ("Keling, o'ynaymiz") kabi muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish yoki oshirish uchun ko'plab imkoniyatlarni beradi. Vizual skript aralashuvi autizmli bolalar, jumladan, minimal tilga ega bo'lganlar (masalan, bir og'zaki so'zlar, keng og'zaki nutq qobiliyatiga ega bo'lgan ammo ijtimoiy ko'nikmalari zaif ekanligi ko'rsatilgan. Skriptlar odatda javobni uyg'otish uchun o'yin davomida taqdim etilgan yozma yoki rasmi mos iboralar yoki jumladir. Masalan, "Qizil chiroq/Yashil chiroq" o'yinidagi ssenariy ijtimoiy salomlashish ("Salom, o'ynaymiz"), navbatni so'rash ("Mening yetakchi bo'lish navbatim") va sharhlar ("Biz") uchun xizmat qilishi mumkin. Misol uchun: "Hammasi haykal kabi to'xtadi!"

Motivatsiyani baholash — bolaning qiziqishini qanday aniqlash mumkin?

Bolaning faoliyatga bo'lgan motivatsiyasini o'lchash o'yinni qanday o'rgatish kerakligini bilish kabi muhimdir. Qiziqish darajasiga befarq bo'lgan va faqat jarayonga e'tibor qaratish uning o'yin o'ynash qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin. Bolani birinchi imkoniyatda o'yinning barcha qoidalari bo'yicha o'ynashga o'rgatishning haddan tashqari yuqori bo'lishi, bolaga (ota-onaga yoki o'qituvchiga!) haqiqatan ham og'ir bo'lib, muammoli xatti-harakatlarga olib kelishi mumkin. Yaqinroqdan olingan kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, muammoli xatti-harakatlar bolaning o'yinga qiziqishi pasayganda va davom etishi kutilsa paydo bo'ladi.

Motivatsiyani hisobga olish va bolaga yoqadigan tarkibiy qismlarga ega o'yinlarni tanlash orqali bu qiyinchilikni yengishi aniqlangan. Bu o'quvchining o'yin davomida kutilgan o'yin xatti-harakatlaridan kamida bittasida mustaqillikni namoyon qilish ehtimolini oshiradi. Qizil chiroq/yashil chiroq o'yini yugurishni yoki ochiq havoda bo'lishni yaxshi ko'radigan bolalar uchun yaxshi ishlashi mumkin. Qorin og'rig'i, pitsa kabi oddiy stol o'yinlarini vizual ogohlantirish va moslashtirishni afzal ko'rgan bolalar yoqtirishi mumkin.

Bundan tashqari, o'yin davomida motivatsiyani o'lchashning ba'zi usullari:

- **Talablar/so'rovlar** - bola bir nechta ta'sirlardan keyin o'yinni talab qildimi? U rangli kartalarni ushlab, "qizil" va "yashil" deb aytish uchun navbatni so'radimi?

- **Boshlanishlar** - u o'yin davomida biron bir tashabbus ko'rsatdimi (masalan, sherikdan "to'xtab qo'yishni" so'rash)?

- **Hamkor tashabbuslariga javoblar** - bola o'yinda sheriklariga javob beradimi (masalan, sherik undan buni qilishni talab qilganda oldinga siljish)?

- **Ta'sir qilish** - bola baxtli ko'rinadimi? U jilmayaptimi, sakrayaptimi yoki kulyaptimi?

- **Mustaqil o'yin harakatlari** - "yashil" paytida bola o'zi yuguradimi? Yoki bir raund oxirida boshlang'ich chiziqqa qaytishmi?

Agar o'yin tegishli mustahkamlash bilan bajarilishi mumkin bo'lgan bosqichlarga bo'lingan bo'lsa va bola hali ham mustaqil o'yin harakatlarini boshlamasa yoki ko'rsatmasa, bu o'yindagi past motivatsiyaning aniq belgilaridir. Bu ham vazifaning qiyinligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Agar bunday holatlar davom etsa, boshqa o'yinni tanlash yaxshidir. Bolaning qiziqishsizligini aniqlash va qachon to'xtatish kerakligini bilish yoki o'yinni motivatsiyani kuchaytiradigan tarzda o'zgartirish muvaffaqiyatga yordam beradi.

Motivatsiya o'tkinchi bo'lishi mumkin. Kecha qiziqarli bo'lgan narsa bugun qiziqarli bo'lmasligi mumkin. Ammo bu o'zgarishlarni o'lchashda faol bo'lish doimiy bo'lishi kerak.

O'yin o'ynash odatda rivojlanayotgan bolalar orasida muhim faoliyat bo'lganligi sababli, o'yin faoliyati autist bilan og'rigan bolalar uchun tegishli ijtimoiy xatti-harakatlarni o'rganish uchun imkoniyat bo'lib xizmat qiladi. Har bir o'yin bilan bog'liq bo'lgan maqsadlar qanday bo'lishidan qat'iy nazar, ulardan biri sifatida quvnoq va zavqlanishning kuzatiladigan o'lchovlarini aniqlashi nazorat qilishning muvaffaqiyatli o'qitishning kaliti bo'lishi mumkin. Jarayonga yo'naltirilgan bo'lish va bolalarimizga o'yinlar qiziqarli bo'lishi mumkinligini ko'rsatish o'yinni to'g'ri o'ynashdan ko'ra muhimroqdir.

Autistik spektri buzilgan bolalarning buzilishi bu ko'rinishda, tovushlar va boshqa sensorli ma'lumotlarga yuqori sezuvchanlikni keltirib chiqaradigan rivojlanish jarayonida kelib chiqadigan tashxisdir.

Autizm belgilari odatda uchta toifaga bo'linadi:

- aloqa muammolari;
- ijtimoiy buzilish;

- takroriy xatti-harakatlar (autizm hamjamiyatida "qo'zg'alish" deb nomlanadi). Ya'ni bu yerda autizmli bolalarning alomatlari va individual ta'lim uslublari haqida gapirganda, sinfingizda o'zini yaxshi his qilishlariga yordam beradigan kamida 15 ta qiziqarli mashg'ulotlar mavjud. Siz ular bilan bevosita o'yinda ishtirok etib yakkama-yakka o'ynaysizmi yoki guruh mashg'ulotlari sifatida o'ynaysizmi, bu autizmli o'quvchilarni qiziqtirish va o'rganishga tayyor turishning ajoyib usullaridir.

Autizmli boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ijtimoiy ko'nikmalar. Autizmli o'quvchilarning umumiy xususiyati bu sinfdoshlari bilan muloqot qilish yoki aloqa qilishda qiyinchiliklar. Autizmli bolalarga ijtimoiy ko'nikmalarni qanday tan olishni, birgalikda mashq qilishni va boshqa muhim hayotiy ko'nikmalarni o'rganishni o'rgatish uchun ushbu ijtimoiy ko'nikmalardan foydalaning.

1. O'yinni nomlang. Ushbu qiziqarli muloqot mashg'uloti guruh bo'lib bajarilganligi uchun autizmli o'quvchilarga muhim mahoratni o'rgatadi. Bunda o'zini qanday tanishtirish va boshqa birovning ismini o'rganish jarayoni ketadi. Ushbu o'yinni o'ynash uchun

o'quvchilaringizni bir-birlarini ko'rishlari uchun aylanaga to'plang. O'zingizga ishora qilib, ismingizni ayting ("Men janob yoki xonim ____"). Keyin o'ng tomoningizdagi boladan o'z ismini sizga o'xshatib aytib berishini so'rang va keyin sizga ishora qilib, ismingizni takrorlang. Har bir bola navbat bilan o'z ismini aytsin, keyin sinfdagi boshqa bolani ko'rsatib, ismini takrorlang. Nom o'yini orqali o'quv yilining boshida boshlab autizmli bolalar uchun qiziqarli ijtimoiy ko'nikmalar faoliyati hisoblanadi. Shunda ular sinfdoshlarining ismlarini bilib oladilar va yangi do'stlar orttirishni boshlaydilar.

2. Hikoya vaqti. Keyingi safar sinfingizga kitob o'qiyotganingizda, o'quvchilaringizdan hikoyaning bosh qahramoni bo'lish qanday his qilishini so'rang. Agar siz Zolushka haqidagi rasmlı kitobni o'qiyotgan bo'lsangiz, masalan, agar ularga yomon munosabatda bo'lgan ikkita o'gay opa-singillari bo'lsa, ular qanday his qilishlarini so'rashingiz mumkin. Yoki agar siz Piter Penni sinf sifatida o'qiyotgan bo'lsangiz, ulardan sehrli pixie changi bilan uchish haqida qanday baxtli xotiralar haqida o'ylashlarini so'rashingiz mumkin.

Bu autizmli o'quvchilarga empatiyani o'rganishga, shuningdek, hayotlaridagi vaziyatlarni boshqa nuqtai nazardan ko'rishga yordam beradi. Shuningdek, u o'zlarini boshqa odamning nuqtai nazariga qo'yishga undash orqali ularga hissiy signallarni qanday tan olishni o'rgatishi mumkin.

3. Ulashish vaqti. Vaqtni taqsimlash boshlang'ich maktabning asosiy qismidir. U autizmli bolalar uchun ajoyib ijtimoiy-emotsional o'rganish faoliyati ham bo'lishi mumkin. Har hafta sinfingizdagi bitta bola sinf bilan baham ko'rmoqchi bo'lgan narsalarni olib kelsin. Bu nafaqat autizmli o'quvchilarga o'z qiziqishlarini boshqalar bilan qanday muhokama qilishni, balki faol tinglashni qanday mashq qilishni ham ko'rsatadi. Agar ularni boshqa o'quvchi olib kelgan narsa qiziqтира (yoki aksincha), ular hatto do'st orttirishlari mumkin.

4. Hissiyot kartalari. Autizmli o'quvchilar uchun chop etiladigan ushbu kartalar ularga o'zlarida va boshqalarda turli his-tuyg'ularni tanib olishni o'rganishga yordam beradi. Har birini qaychi bilan kesib oling va ularni aralashtiring. Keyin, har bir kartani ko'rib chiqing va bolani so'ziga qaramasdan his-tuyg'ularni taniy oladimi yoki yo'qligini tekshiring. Agar ular qiynalib qolishsa, bu yaxshi — ularga so'zni ko'rsating. Ko'rsatilgan his-tuyg'ular uchun kontekst bering. Agar kartada "xatı ish qilganlik" bo'lsa, sizni uni ta'riflab berishingiz mumkin: "Biror kishi xatı qilganida u tasodifan yoki noto'g'ri ish qilgandek his qilishi mumkin".

5. Twist bilan stol o'yinlari. Bolalarga odob-axloqni o'rgatish ijtimoiy ko'nikmalarni oshirish va xushmuomala bo'lish muhimligini tushuntirishning foydali usuli bo'lishi mumkin. Ushbu oddiy, ammo samarali faoliyat shaxmat, shashka o'yinlariga odob-axloq qoidalari bilan bog'liq burilishni qo'yadi va o'yinchilardan raqibiga o'ynashdan oldin va keyin "omad tilash" yoki "yaxshi o'yin" tilashni talab qiladi.

6. Siz nima qilgan bonlardingiz? Oilalar bilan birgalikda ishlash, darsdagi jarayonlarni uyga olib baham ko'rishingiz mumkin bo'lgan mashg'ulotlarda sinab ko'rishingiz mumkin. Oddiy "Siz nima qilar edingiz?" o'yini orqali tajribali oilalardan o'zini boshidan kechirganlarini

“Siz qanday yordam berasiz?”, “Siz nima deysiz?”. kabi savollar bilan ijtimoiy ko‘nikmalarni mustahkamlash mumkin.

Autizmli bolalar ko‘pincha hissiy ma’lumotlardan xabardor bo‘lganligi sababli, o‘qituvchilarga o‘quvchilar diqqatini sinfda qaratishlari uchun jihozlashga alohida ahamiyat berilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi. Sensorli simulyatsiyani o‘z ichiga olgan ushbu tadbirlar autistik spektri buzilgan bolalarni hozirgi va boshqa sog‘lom sinfdoshlari bilan qulay o‘rganishga asoslanishi mumkin.

Autizmli bolalar ko‘pincha hissiy ma’lumotlardan xabardor bo‘lganligi sababli, o‘qituvchilarga o‘quvchilar diqqatini sinfda o‘tkazishlari uchun turar joy bilan ta’minlash foydali bo‘ladi. Sensorli simulyatsiyani o‘z ichiga olgan ushbu tadbirlar autizmli bolalarni hozirgi va boshqa sinfdoshlari bilan qulay o‘rganishga asoslanishi mumkin.

7. Snacks faoliyati bilan saralash. Autizmli bolalar uchun bu teginish mashg‘uloti matematika vaqtida o‘quvchilarni jalb qilishning qiziqarli usuli bo‘lishi mumkin. Sinfingizdagi har bir kishiga oson saralanadigan narsa bering, masalan, g‘ijimlangan gazaklar hamda mayda krakerlar. Ko‘p rangli zarrachalar idealdir, lekin siz turli shakllarda, to‘qimalarda yoki o‘lchamlarda bo‘lgan predmetlardan ham foydalanishingiz mumkin.

Birinchi narsani rangi, shakli yoki boshqa xususiyatlari bo‘yicha saralashni so‘rang. Keyin, o‘quvchilarga hisoblash, qo‘shish yoki ayirish kabi asosiy matematik ko‘nikmalarni o‘rgatish uchun zarrachalardan foydalaning. Ular siz o‘rgatmoqchi bo‘lgan konsepsiyani tushunganlaridan so‘ng, o‘quvchilaringizni mukofotlang.

8. Sabzavotli bo‘yoq markalari. Autizmli bolalar uchun ushbu badiiy faoliyat o‘quvchilarning diqqatlarini o‘z topshiriqlariga qaratish uchun teginish va ko‘rishni jalb qiladi. Dars boshlanishidan oldin, kartoshka, bodring yoki qalampir kabi sabzavotlarni kesib oling. Har bir bolaga bir stakan bo‘yoq bilan bir nechta sabzavot tilimlarini bering. Talabalaringsizga sabzavot bo‘lagining pastki qismini bo‘yoqqa botirishni buyuring va keyin uni qog‘ozga bosing.

O‘quvchingiz ushbu uy qurilishi markalaridan foydalanganda, ular qog‘ozlarida jonli botanika taassurotlarini qoldiradilar. U yerdan o‘quvchilaringiz ularni o‘z holicha qoldirishi yoki ularni qiyin san’at asariga aylantirish uchun barmoq bilan bo‘yashlari mumkin.

9. Slime bo‘yicha ilmiy tajribalar. Slime nafaqat yosh bolalar uchun mashhur hunarmandchilik, balki sinfdagi autizm uchun ajoyib sensorli faoliyatdir. Adabiyotlardan o‘zingiz yoqtirgan narsalarni qidirib toping va o‘quvchilaringiz bilan buni qilishdan zavqlaning. Agar xohlasangiz, undan sensorli san’at faoliyati sifatida yoki boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ilmiy faoliyat sifatida foydalanishingiz mumkin.

10. Fidget o‘yinchoqlari. Fidget o‘yinchoqlari autizm va boshqa sensorli qayta ishlash kasalliklari bo‘lgan bolalarga xotirjamlik va diqqatni jamlashga yordam beradigan taniqli sensorli vositadir. Mavjud manbalaringsizga qarab, siz o‘z sinfingizni bir nechta o‘yinchoqlar bilan to‘ldirishingiz yoki o‘zingiz qilishingiz mumkin.

11. Eshitish hissiy o'yin. “Sezgili o'yin” iborasi kelganda, odatda birinchi navbatda vizual yoki matnli faoliyat keladi.

Musiqiy stullar;

Oq shovqin mashinasi;

Botir nima deydi;

Shovqinni bartaraf etuvchi minigranitalar;

Yomg'ir tayoqchalari yoki barabanlar kabi ritm asboblari.

12. Sensorli quti. Sensorli qutilar ikki sababga ko'ra foydali bo'lishi mumkin. Birinchidan, ular tabaqalashtirilgan ta'lim yoki mustaqil o'yinni rag'batlantiradilar. Bu ikkalasi ham bolalar uchun akademik foyda keltirishi mumkin.

Ikkinchidan, ular autizmlı talabalar uchun to'g'ridan-to'g'ri va mavjud sensorli tajribadir. Autizmlı o'quvchilar o'zlarini haddan tashqari ko'targanlarida, ular his qilgan kuchli javob ularning his-tuyg'ularini nazorat qilishni yo'qotishiga olib kelishi mumkin. Bu “autizmning yemirilishi” deb ataladi va boshqa o'quvchilar sinfda harakat qilishdan farq qiladi. Autizm inqirozining eng yaxshi strategiyasi maktab mutaxassisidan yordam so'rash bo'lib tinchlantiruvchi harakatlar stressli vaziyatlarni bartaraf etishga yordam beradi.

13. Yerga ulash texnikasi. Autizmlı bolalar uchun bir nechta asosli tadbirlar:

O'ngacha sanang yoki alifboni iloji boricha sekin o'qing;

Tinchlantiruvchi musiqa tinglang va turli xil asboblarga e'tibor bering;

Xonada ko'rishingiz mumkin bo'lgan besh xil narsalarni sanab o'ting;

Cho'zish yoki oddiy yoga mashqlarini sinab ko'ring. Tanangizning his-tuyg'ulariga e'tibor qarating. Loy bo'lagi yoki to'ldirilgan hayvon kabi sensorli narsalarni ushlang. Autizmlı katta yoshdagi o'quvchilar uchun siz meditatsiyani ham sinab ko'rishingiz mumkin. Bu xuddi shunday ta'sir ko'rsatishi va o'quvchilarga his-tuyg'ulariga berilmasdan, hozirgi kunga moslashishga yordam berishi mumkin.

14. O'quvchilarning dam olish zonasi. Sinf yoki guruhda autizmlı o'quvchi ko'p bo'lsa ularga dam olish va hissiy stimulyatsiyadan tanaffus qilish uchun joy ajratish maqsadga muvofiqdir. Sinfingizning bir burchagini “O'quvchining dam olish zonasi” deb belgilang va uni sensorli o'yinchoqlar, rasmlı kitoblar, qulay o'rindiqlar va autizmlı o'quvchilar mustaqil ravishda bajarishi mumkin bo'lgan tinchlantiruvchi mashg'ulotlar bilan to'ldiring.

Sinfingizdagi har bir o'quvchi stress his qilsa dam olish zonasida bir necha daqiqa vaqt ketish samaralidir. Siz autizmlı o'quvchingizni ajratib qo'yishingiz shart emas, balki ularga variant sifatida tavsiya qiling. Agar autizmlı o'quvchingiz darsdan bir oz vaqt ajrata oladigandek tuyulsa, siz ulardan kutubxonada bir muddat o'qish yoki uy vazifasi ustida ishlashni xohlashlarini so'rashingiz mumkin.

15. Tinchlaning tortmasi. Taktil o'yinchoqlar autizmlı bolalarni tinchlantirishga yordam beradi, chunki ularning onglari hissiy ma'lumotlarga juda moslashgan. Agar sizning sinfingizda

autizmli bolalar bo'lsa, sinfingizdagi tortmangizni haddan tashqari his-tuyg'ularni bartaraf etishga yordam beradigan o'yinchoqlar bilan to'ldiring. Agar o'quvchingiz stressli bo'lib tuyulsa yoki diqqatini jamlashda qiynalayotgan bo'lsa, ularga dam olishiga yordam beradigan bir yoki ikkita sensorli o'yinchoq bering. Sensorli o'yinchoqlarni "Tinchlaning tortma"ga qo'yish uchun bir nechta g'oyalar:

- xamir o'ynang;
- fidget o'yinchoqlar;
- stress to'plari;
- og'irlangan adyol;
- aromaterapiya yostiqlari.

16. Rang berish. Bo'yash sahifalarini bo'lishi tinchlanish va shu yerda hozirga diqqatni jamlash uchun ajoyib ong-tana mashqi bo'lishi mumkin. Qo'lingizda bir nechta bo'yoq varaqlarini saqlang va o'quvchilaringizga zarurat to'lganda ularni tinchlantiruvchi mashg'ulot sifatida taklif qiling.

17. Tinchlanish kartalari. Agar autizmli o'quvchingiz kuchli his-tuyg'ularni his qilgandan keyin tinchlanishga qiynalsa, tinchlantirish kartalari foydali bo'ladi. Har bir kartada stressli daqiqadan keyin tinchlanish uchun foydali g'oya mavjud. ular aqliy, ruhiy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalar uchun ham foydali bo'lishi mumkin.

18. Diqqatli nafas olish. Ehtiyotkorlik — bu bolalarni hozirgi paytda ongini saqlashga va noqulay his-tuyg'ularni yengishga undaydigan texnikadir. Agar o'quvchingiz tinchlanishga qiynalayotgan bo'lsa, o'zini tiklashga yordam berish uchun ushbu diqqatli nafas olish mashqlarini bajaring. Ba'zi hollarda autizmli o'quvchilarning o'rganish xususiyatlari sizning sinfingizning qolgan qismidan farq qilishi mumkin. Yaxshi hamki, to'g'ri o'qitish strategiyasi va usullari autizmli bolalarni o'quv yilini kuchli yakunlash yo'lida ushlab turishi mumkin. Autizmli talabalarga tushunish qiyin bo'lishi mumkin bo'lgan tushunchalarni o'rganishga yordam berish uchun ushbu maslahatlar, ta'lim maskanlari va manbalarni sinab ko'ring.

Ko'pgina autizmli bolalar muayyan mavzular yoki mashg'ulotlarga e'tibor qaratishadi. Ular ishtiyoqli bo'lgan narsadan foydalaning va autizmli o'quvchilarga darsda diqqatini jamlashga yordam berish uchun o'rgatayotganda foydalaning. Agar autizmli bola kosmosni yaxshi ko'rsa, masalan, siz Quyosh tizimimizdagi sayyoralarni hisoblash bo'yicha matematik topshiriqni rejalashtirishingiz mumkin.

20. Multisensorli o'rganishdan foydalaning. Ko'pgina autizmli bolalar ko'p hissiy fikrlovchilardir. Ko'pchilik topshiriqlar faqat bitta his-tuyg'ularini jalb qilganida, diqqatni jamlashmaydi. Taniqli olim va autizm himoyachisi doktor Templ Grandin bir kuni shunday degan edi: "Men kattalar boshqa tilda gaplashadi deb o'ylardim. Men rasmlarda o'ylayman. So'zlar men uchun ikkinchi tilga o'xshaydi". Shu sababli, ko'rish, eshitish va taktil kabi bir

nechta sezgilarni jalb qiladigan darslar autizimli o'quvchilarni sinfda yanada sezgir qiladi. Siz, autizimli bolalarga magnit harflar bilan o'qishni yoki O'zbekiston tarixini o'rganish uchun vatanparvarlik qo'shig'ini kuylashni o'rgatishingiz mumkin.

21. SMART Goal Challenge-ni sinab ko'ring. Agar autizimli talaba maktabda qiynalayotgan bo'lsa, ular bilan o'tirib, keyingi oy yoki semestrda ishlash uchun SMART maqsadini tanlang. SMART maqsadlari autizimli bolalarga o'z potensialini ro'yobga chiqarishga yordam berishning samarali usulidir va ular:

- Maxsus;
- O'lchanadigan;
- Kelishilgan;
- Muvofiq;
- Vaqt chegaralangan.

Aytaylik, autizimli o'quvchingiz his-tuyg'ularni tan olishni o'rganishda muammoga duch kelmoqda. Siz ular bilan har kuni besh daqiqa davomida his-tuyg'ulari bo'lgan flesh-kartalarni mashq qilishni maqsad qilib qo'yishingiz mumkin. O'quvchi oy oxirigacha har bir kartani tanib olishi mumkin. SMART maqsadi barcha mezonlarga to'g'ri kelsa, u o'quvchingizga muvaffaqiyatga erishish yo'llariga e'tiborini qaratishiga yordam beradi.

22. Aniq tanlovlarni taqdim eting. Sent-Jozef universitetining maxsus ta'lim dasturi o'qituvchilariga ko'ra, autizimli bolalarga haddan tashqari ko'p imkoniyatlar berilishi haqida aytishgan. O'quvchilar uchun topshiriqlar yaratishda yoki ularga darsda savollar berishda buni yodda tuting. Shunday qilib, siz autizimli o'quvchingizni diqqatini jamlab, javob tanlashda qulayroq bo'lasiz.

23. Kuchli sinf tartibini yarating. O'qituvchi Kim Grin Scholastic bilan yozgan maqolasida o'qituvchilarga autizimli o'quvchilar kuchli kundalik tuzilma bilan yaxshiroq ishlashlarini eslatadi. U har bir o'quvchi ko'rishi uchun dars jadvalingizni e'lon qilishni va iloji bo'lsa, autizimli talabalarga vizual va qo'shimcha o'tish vaqtini taqdim etishni taklif qiladi.

24. Cheklangan motorli ko'nikmalarga ega o'quvchilar uchun turar joy taklif qiling.

Autizimli ba'zi o'quvchilar nozik vosita mahoratini talab qiladigan mashg'ulotlarda boshqalarga qaraganda ko'proq muammolarga duch kelishlari mumkin. Taniqli olim va advokat doktor Templ Grandin Indiana Autizm Resurs Markazi bilan bir maqolada bu muammolarni yumshatish uchun turar joy taklif qilishni taklif qiladi, masalan qo'l bilan yozish o'rniga kompyuterda yozish.

Muayyan turar joy haqida gap ketganda, bu shaxsga bog'liq bo'lishi mumkin. O'quvchilarning oilasi bilan bog'lanib, farzandi uchun eng yaxshi manbalarni aniqlash har doim yaxshi fikrlar taklif qiling.

Avgust oyi – Autizmdan xabardorlik oyligi, autizimli o'quvchilarga xususiy yoki davlat maktablarida o'zlarini yaxshi kutib olishlariga yordam beradigan vaqt. Garchi ota-onalar farzandiga autizm tashxisi qo'yilishini xohlamasalar ham (va siz ularning ruxsatisiz hech

qachon bunday qilmasligingiz kerak), siz hali ham ma'lum bir bola haqida gapirmasdan sinfingizga shu oyda inklyuziya haqida o'rgatishingiz mumkin.

25. “Xuddi men kabi” faoliyati. Bu mashg'ulot uchun barcha o'quvchilaringizni birlarini ko'rishlari uchun bitta joyga to'plang. Har bir bola navbatma-navbat o'zi haqida nimanidir baham ko'ring, masalan:

- “Mening itim bor.”
- “Men pianino chala olaman.”
- “Mening tug'ilgan kunim sentyabrda.”
- “Men futbol o'ynashni yaxshi ko'raman.”
- “Mening eng sevimli rangim — sariq.”

Agar bu o'yin boshqa o'quvchilarga ham tegishli bo'lsa (masalan, ular ham pianino chalishadi), ularga qo'llarini ko'tarishni buyuring. Bu o'quvchilarga tengdoshlari bilan farqlardan ko'ra ko'proq o'xshashliklarini baham ko'rishlarini va ular doimo gaplashadigan narsalarni topa olishlarini eslatib turishga yordam beradi.

26. Turli xillik haqidagi rasmlı kitoblar. Sinfingiz uchun inklyuzivlik haqidagi hikoyani o'qib, ularga hamma mehribon bo'lishni va har xil odamlarga qarashni eslab qolishga yordam bera olasiz. Bu bilan barcha o'quvchilaringiz bilan baham ko'rishingiz mumkin.

27. Olma va harakatlar o'yini. Ushbu o'yin darsda o'quvchingizga olma ko'rsatish bilan boshlanadi. Olmani sinf bo'ylab uzating va o'zingiz kabi, har bir bola olma haqida salbiy gapirib, stoliga yoki yerga tashlab, yana uzatsin. Har bir bola uni tashlab, olma haqida salbiy gapirib o'qituvchiga uzatadi. O'qituvchi olmani bo'ladi va o'quvchilarga ichidagi barcha ko'karishlarni ko'rsatadi. Ularga salbiy so'zlar oqibatida olib kelishi va biz aytgan hamma narsa boshqa birovga ta'sir qilishi mumkinligini tushuntiradi. Olmani salbiy tomonlarini aytish va tashlab yuborish uni qanday jarohatlashi kabi, sinfdoshiga yomon munosabatda bo'lish ham ularga katta ta'sir ko'rsatishi mumkinligi aytiladi. Shunday qilib, sizning o'quvchilaringiz ham doimo mehribon bo'lishni anglashadi.

28. Autizm e'lonlar taxtasi. Boshqotirma autizm haqida xabardorlikning ko'zga ko'ringan ramzidir. O'quvchilaringizni autizmdan xabardorligini oshirish haqida o'rgatishning oddiy, ammo mazmunli usuli uchun boshqotirma e'lonlar taxtasini yarating. Har bir ma'lumot o'quvchilaringizga autistik spektri buzilgan shaxslar aqlli, hamdard, muhim va yana ko'p narsalarni eslatib, salbiy stereotiplarga qarshi kurashadi.

29. O'quvchilarga autistik spektri buzilgan tarixiy shaxslar haqida ma'lumot bering. Bu ruhiy holat yigirmanchi asrgacha aniqlanmagan bo'lsada, autizm tashxisli mashhur insonlar mavjud. Sizni boshlash uchun autizm tashxisi qo'yilgan yoki unga ishonilgan bir nechta taniqli shaxslar:

- Greta Tunberg;
- Vinsent Van Gog;

- Albert Eynshteyn;
- Emili Dikkinson.

Ogʻzaki nutqi rivojlanmagan yoki minimal darajada rivojlangan holatda ham bola tovushlarni chiqarishda qiynalsa, qanday qilib soʻzlarni “Tovush hosil qilishni” oʻrganishi mumkin. Bolaning ogʻzaki nutqidan foydalanishiga bogʻliq boʻlmagan oʻqishni oʻrgatishning boshqa usullaridan foydalanishi kerak.

“Rasmni jonlantiring” va matnni yozing

Kecha. Kichik qishloq. Chiroqlar. Shamol. Yolgʻiz daraxtlar. Qor. Cheksiz maydon. Qordagi izlar.

“Rasmni jonlantiring” va matnni yozing

Ertalab. quyoshning ilk nuri.
Mayin shamol. Daryo. Suv ustidagi toshlar.
Uzoqdagi oʻrmon. Qushlar.

“Rasmni jonlantiring” va matnni yozing

Bahor. Yorqin quyosh. Eriyotgan dalalar. Oqimlar.
Hasharotlar. Toʻnka tagida tipratikan bor. Gullar.

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN BOLALAR BILAN BIRGALIKDA ISHLASH

Maxsus pedagog berilgan rasm va so'zlar asosida soddadan murakkabga qarab matn tuziladi. Jarayon 3 marta takrorlanadi.

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN BOLALAR BILAN ALOQA O'R NATISH

1. Avvalo, farzandingiz bilan ko'p vaqt o'qishni tavsiya qilamiz.

Avvalo, farzandingiz bilan ko'p vaqt o'qishni tavsiya etaman! Biz bilamizki, bolalar bilan kitob o'qish ularning til va o'qishni rivojlantirishga yordam beradi. Birgalikda o'qishning eng foydali jihatlaridan biri bu kattalar va bolalar o'rtasidagi suhbatdir, chunki ular o'qiyotgan kitobni muhokama qilishadi.

Garchi minimal og'zaki bolalar kitob haqida og'zaki suhbat qura olmasalar ham, ular kitob va o'quvchi bilan og'zaki bo'lmagan tarzda juda ko'p shug'ullanishlari mumkin.

2. Og'zaki bo'lmagan interaktiv o'qish. Farzandingiz bilan o'qiyotganingizda, unga og'zaki bo'lmagan muloqot qilish imkoniyatini bering. O'qiyotganingizda baham ko'rishingiz mumkin bo'lgan ba'zi harakatlar:

- O'qiyotganingizda barmog'ingizni matn ostida olib boring. Keyin bolangizdan ishora qilishni so'rang.
- Farzandingizdan kerakli vaqtda sahifalarni aylantirishini so'rang.
- Farzandingizga ertak rekvizitlarini bering, shunda u voqealar rivojida uni sahnalashtirishi mumkin.
- Qahramonlar nima qilayotganiga taqlid qilish uchun navbatma-navbat harakat qiling.
- Bu va shunga o'xshash harakatlar bolangizga nutq tiliga tayanmasdan kitob bilan shug'ullanishiga yordam beradi.

3. Yordamchi muloqot yordamida hikoyalarni muhokama qiling.

Farzandingiz kuchaytiruvchi va yordamchi aloqa qurilmasidan foydalanishini ham tavsiya qilamiz. Qurilma farzandingizga siz va birga o'qiyotgan kitobingiz bilan muloqot qilish uchun

qo'shimcha imkoniyatlarni taqdim etishi mumkin. Yangi kitobni o'qishdan oldin, tizimda hikoya bilan bog'liq belgilarning yaxshi to'plami mavjudligiga ishonch hosil qiling. Misol uchun, agar siz tug'ilgan kun haqida kitob o'qiyotgan bo'lsangiz, "ziyofat", "sovg'alar", "tort" va "shaharlar" uchun belgilarni yuklab olganingizga ishonch hosil qiling. Hikoya yoki kitobni o'qiyotganingizda, belgilar va harakatlarni muhokama qilish uchun belgilardan foydalaning (o'yinlar).

Aloqa qurilmasi (AAC) tizimining o'zi savodxonlikni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarni taqdim etadi. Qurilma har bir rasm belgisiga mos keladigan so'zlarni ko'rsatishga o'rnatilganligiga ishonch hosil qiling. Bu bolangizga yozma so'zlarni obyektlar va harakatlar bilan bog'lashga yordam beradi.

Farzandingiz bosma so'zlar bilan ko'proq tanish bo'lgach, matn hajmini oshirib, qo'shilgan rasmlarning hajmini asta-sekin kamaytirishni taklif qilaman. U matnni bemalol tanib olsa, siz rasmlarni butunlay olib tashlashingiz mumkin!

4. Nutq hosil qiluvchi qurilmalar yordamida o'qish va yozish.

Nutqni yaratuvchi qurilmalarda matn terish funksiyasi savodxonlikni rivojlantirishning yana bir ajoyib usuli hisoblanadi. Men minimal og'zaki nutqi bo'lgan bolalar bilan ishlash jarayonida ular meni o'z qurilmasiga yangi so'zlarni dasturlashimni ko'rib, to'satdan o'z belgilarini tanlay boshlaydilar va aytmoqchi bo'lgan narsalarni yozadilar! Bunda mos keladigan o'yinlarni misol keltirish mumkin.

Biz bu bolalar o'qishini bilmaganimiz uchun hayratda qoldik va ular o'zlari tanlagan so'zlarni yozishlari mumkinligini anglab etgach, ular ancha mustaqil muloqotchilarga aylandilar (og'zaki bo'lmagan autizmli bolalar uchun planshet o'yinlari).

Farzandingiz hali so'zlarni terishga va talaffuz qilishga qodir bo'lmasa-da, qurilmaga yangi so'zlarni dasturlashda uni tomosha qiling. Nima qilayotganingizni tushuntiring. U sizni hayratda qoldirishi va aytmoqchi bo'lgan so'zlarni yozishni boshlashini hech qachon bilmaysiz.

5. Savodxonlikni tabiat qo'ynida bo'lganingizda mashq qiling.

Men sizni bolangiz bilan xavfsizlikka oid belgilarni o'qishingizni tavsiya qilaman. piyoda yurish kuningizning tabiiy qismiga aylanishi mumkin. To'xtash belgisini o'qish muhim misoldir. Xuddi shu narsa ko'cha belgisi yoki bolangizga siz yashayotgan blokni aniqlashga yordam beradigan belgilar uchun ham amal qiladi. Keyin piyodalar o'tish belgilari, chiqish va kirish belgilari mavjud. Siz fikrni tushunasiz.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, barchamiz autizmli minimal og'zaki va og'zaki nutqi bo'lmagan bolalarda savodxonlikni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashimiz mumkin.

- birga o'qish;
- ularga hikoya yoki boshqa yozma ma'lumotlar bilan o'zlari qodir bo'lgan tarzda muloqot qilish imkoniyatini berish;

- rasmlar yoki belgilar bilan bog'langan so'zlarni taniy olishni o'rgatish;
- ularning AAC qurilmalarida belgilarni qanday o'rnatishimizni ko'rsatish;
- ularga tayyor bo'lganda o'z so'zlarini yozish imkoniyatini berish;
- o'qish belgilari, xavfsizlik belgilarini o'rgatish samarali natijalar beradi.

OTA-ONALAR UCHUN TAVSIYALAR

Yoz faslini o'rgatishda

1. Quyidagilarni tavsiya qilamiz:

- fasllarning almashinish ketma-ketligini aniqlashtirish;
- boladan hozir qaysi fasl ekanligini bilishini so'rash;
- qaysi mavsum bahordan keyin kelishini so'rash;
- oldingi va keyingi yozni nomlashni, yozdan boshlab fasllarni tartib bilan sanab berishni;
- yoz oylarining nomlarini takrorlashni va ularni birlashtirish so'raladi.

Yozgi tabiat hodisalarini nomlang (yomg'ir, kamalak, momaqalldiroq, tuman, ertalab o't ustida nima bor? nima uchun). Qaysi qushlar bizning hududimizga qaytib keldi va nima uchun?

Yozda qanday kunlar bor (uzun yoki qisqa)? Qaysi kun uzoqroq/qisqaroq yoki yoz kechasi? Odamlar yozda bog'da, bog'da, shaharda nima qilishadi? Bola so'rang, u qanday yozgi tadbirlarni biladi? Yozni qanday o'tkazmoqchisiz?

Yozda odamlar qanday kiyinadilar? Farzandingiz bilan o'zgarishlarni kuzatib boring

2. "Bir so'z ayt" mashqi.

Gaplarni tugating.

Non yetishtiradigan odamlar dehqon deb ataladi.

Bog'larni o'stiradigan odamlar ... deyiladi.

Sabzavot yetishtirish bilan shug'ullanadigan odamlar ... deyiladi.

Gul o'sadigan odamlar... deyiladi.

3. "So'zlarni tanlang" mashqi.

Gaplarni to'ldiring: iloji boricha ko'proq tanlang.

Namuna: Yozda o'rmonda ko'plab daraxtlar bor: archa, eman, qarag'ay,;

Yozda siz o'rmonda juda ko'p turli xil hayvonlarni ko'rishingiz mumkin:;

Yozda o'rmonda ko'plab qo'ziqorinlar o'sadi: ... -va rezavorlar: ...

Yozda o'tloqlarda ko'plab gullar bor:

Ko'plab hasharotlar ular ustida uchib ketishadi: Ular...

4. “Rassom bo‘l” mashqi.

Topishmoqlar. O‘zingiz tanlagan 2 tasini o‘rganing. Berilgan materiallarni qalamlarda ranglang.

Kuchli shamol bo‘lsa, to‘satdan u osmonga yetib boradi (bulutlar).

Oyoqlari kumush iplar yo‘li bo‘ylab yugurdi (yomg‘ir).

Osmonda paydo bo‘ldi.

U bulutlar orasida Kulrang paydo bo‘ldi (chaqmoq)?

Daryo bo‘ylab sakrab-sakrab o‘tdi.

Ko‘prik tarqaldi;

Sohil bilan do‘stlashdi;

Yetti rangli yoy. (kamalak).

5. “Maqolni tushuntir” o‘yini.

Yozda tayyorlab qo‘yilgan narsa qishda foydali bo‘ladi. Bitta ari ko‘p asal tayyorlamaydi, lekin birgalikda ko‘plab asal yig‘ishadi. Yozda chana, qishda arava tayyorlang.

6. “Tush va yech” o‘yini.

O‘yin jarayoni. Kattalar bir so‘z aytib, bolaga to‘p tashlaydi. Bola to‘pni ushlaydi, u aytgan so‘zni bo‘g‘inlab aytib berib qolgan tengdoshiga otadi va yangi so‘z aytadi. Bir xil so‘zni bo‘g‘inlarda talaffuz qiladi.

Undagi bo‘g‘inlar sonini nomlaydi.

Masalan: Du-rad-gor uchta, dar-yo ikkita.

7. “So‘zlardan gap tuz” o‘yini.

O‘yin jarayoni. Ota-ona bolalarni bir qator so‘zlarni tinglashga taklif qiladi. Masalan:

Yorqin, yoz, porlash, quyosh. — Yozda quyosh yorqin porlaydi.

Biz, qulupnay, topamiz, xushbo‘y, — Biz o‘tloqda topdik xushbo‘y qulupnay.

8. “Xatolarni tuzating” o‘yini.

O‘yinining borishi: Kattalar bolani diqqat bilan tinglashga taklif qiladi. “iboralar” va ulardagi xatolarni tuzatish. Masalan: (ko‘k) qo‘ng‘iroq — ko‘k qo‘ng‘iroq

(xushbo‘y) qulupnay — ...;

(issiq) quyosh — ...;

(yoz) yomg‘ir —

9. “Qarsaklar — oyoq osti” o‘yini.

O‘yin jarayoni. Ota-ona yoki maxsus pedagog ma‘lum bir jummalarni tinglashga taklif qiladi.

Pashsha. Agar u iboraga rozi bo'lsa, chapak chalsin, bo'lmasa -oyoqlarini bosadi.

Yozda qushlar janubga uchadi. Yozda issiq. Yozda o'rmonda ko'plab mevalar bor.

Yozda, yomg'irdan keyin osmonda kamalakni ko'rishingiz mumkin. Yozda hayvonlar qishga tayyorgarlik ko'rishadi.

Yanvar — yozning birinchi oyi. Maktab o'quvchilari uchun yozgi ta'til.

10. "So'zlardan gaplar tuzing" mashqi.

Quyida berilgan so'zlardan gap tuzing: Yoz, tik, issiq. Suzib yuring, to'lqinlar ustida, daryo, in, bolalar, suzish.

11. Matnni to'g'ri ketma-ketlikda takrorlang:

Baliq ovlash. Chelakka solib, uyiga olib kelishdi. Ular qarmoq va chelak olishdi. Daryoda ular katta baliq tutdilar. Sulton va Asliddin daryoga ketishdi.

12. Jismoniy daqiqa: "O'rmonda".

Yoz! Biz piyoda boramiz. Bir, ikki, uch, to'rt, besh. Oyoqlarni dam olish uchun biz yo'l bo'ylab yuramiz. (piyoda yurish). Yashil eman o'tloqda o'syapti. Osmonga cho'zilgan. (ko'plab — qo'llar yuqoriga ko'tariladi.)

U o'rmon o'rtasidagi shoxlarda sekingina o'sib boryapti. (ko'plab — qo'llarni yon tomonlarga).

O'rmonda gullarni terish uchun keling, oyoq barmoqlariga qarab egilaylik.

Biri gul, ikkitasi gul va keyin biz gulchambar to'qiymiz. (oldinga egilib).

Bolalar atrofimizda juda ko'p malina bor. Biz o'tib keta olmadik. (qadamlar joyida). Butalardan yig'ish, bu yerda ajoyib joylar bor. (chapga — o'ngga buriladi.)

Ko'k mevalar bu yerda o'rmonda o'sadi. Meva terish uchun siz pastroq o'tirishingiz kerak. Yaylovdagi kulrang quyon bor. Bugun hamma narsadan ham yuqoriga sakrash. Men quyon bilan sakrab chiqyapman. (sakrash-sakrash).

XULOSA

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tashkilotlari bo'ladimi yoki umumta'lim maktablarida tashkil qilingan inklyuziv guruhlar hamda inklyuziv ta'lim sinflarida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ta'lim-tarbiya olishi uchun mas'ul tarbiyachi, o'qituvchilar, maxsus pedagog hamda ota-onalar dars, mashg'ulotlar vaqti bo'ladimi yoki uy sharoitida ham vaqtini samarali tashkil qilishi lozimligini sezish mumkin.

Barcha jarayonlarda maxsus pedagogik texnologiyalarni qo'llash, interfaol usullardan mashg'ulot jarayonida foydalanish, didaktik o'yinlar hamda doimiy ko'rgazmali qurollardan foydalanish zaruratini qo'yadi.

Agar siz pedagog yoki ota-ona bo'lsangiz, albatta, bolani qiziqish va shaxsiy qobiliyatlaridan kelib chiqib yondashing. Shunda erishilgan natija yuqori bo'ladi.

Undan tashqari ota-onalarni uy sharoitida farzandi bilan ishlash yuzasidan tavsiyalar hamda o'yinlar ko'rsatilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://vk.com/yavosp>.
2. <https://yavosp.ru/>.
3. <https://t.me/ZukkoTarbiyachi>.
4. <https://t.me/defektologiya>.
5. https://t.me/rtm_metodik_xizmat.
6. <https://t.me/logopedia>.

